

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}

_{Set.} 489

Title:

Rajvade Shikha
Maha Samhita

489

ऋग्वेद शाकलानाम् - मंत्रसंहिता
Incomplete

489

: Mantra Samhitā		: Title
:	: Rgveda (Shakala)	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
489 :	: Begins Abruptly	: Remarks

ऋग्वेद शाकलानाम् - मंत्रसंहिता
Incomplete

489

: Mantra Samhitā		: Title
:	: Rgveda (Shakala)	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
489 :	: Begins Abruptly	: Remarks

व्योनारण्यानाम्याश्रये। तस्मात्तौद्येस्वर्वकुतश्चः सामानिजसिरे। छंदोसिज
 सिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत। तस्मादश्वाअजायतयेकेरोभयादतः। गावो
 हजसिरेतस्माद्यजुस्तस्मादजायत। तस्मादश्वाअजायतेतस्माज्जाताअजाव
 यैः। यत्पुरुषेव्यदधः कतिधाव्यकल्पयन्। मुरुवाकमस्यकोवाकूकउरुपादाउ
 मते। ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्वाहुराजन्यः कृतः। उरुतदस्ययद्वैश्यः पश्याश
 शेअजायत। चंद्रमामनेसोजातश्चक्षोः सूर्योअजायत। मुख्यादिंद्रश्वाग्नि
 श्वप्राणाद्वायुरजायत। नान्याआसीदंतरिक्षंशाल्लोद्यौः समवन्तत।
 पृथ्वाभूमिर्देशः भ्रात्रातथालोकांअकल्पयन्। सप्तस्यासत्परिधयस्त्रिः
 सप्तसमिधः कृताः देवाययजंतन्यानाअबध्नपुरुषेपशुं॥ यजेतयस्तमय
 जंतदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन्। तेहनाकंमहिमानः सवतयत्रपूव

मंस्त

साध्याः सति देवाः ॥ ३॥ ॥ अतो देवा अवंतु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सतथा
माभिः । इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदं । समं ह्युमस्य पांसुरे ॥ श्रीणि पदा विचक्रमे विष्णु
गोपा अदाभ्यः ॥ अतो धर्माणि धारयन् । विष्णोः कर्माणि पश्यन् यतो व्रतानि पश्यन् ॥
इदं स्य युज्यः सर्वा । तद्विष्णोः परमपदं सदा पश्यति स्मरयः ॥ दिवी विचक्राततं । तद्वि
प्राप्तो विपन्यवो जायते वासः समिद्धते । विष्णोः र्यत्परमपदं ॥ ४॥ ॥ विष्णोर्नुकं वी
र्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममेरजांसि । यो अस्मन्नायदुत्तरं सधस्त्वं विचक्रमा
णस्त्रेधोरुगायः । प्रताद्विष्णुस्तव ते वीर्येण मृगो न भीमः कुचैरागिरिच्छा । यत्स्थो रुपु
त्रिषु विक्रमणश्च यि क्षियति भवना निवश्वा ॥ प्रविच्छेदेष्वपमेतुमन्मगिरिक्षित
उरुगायाय विष्णवे । यदं दीर्घं प्रयतं सधस्त्वं मेको विममे त्रिभि रित्युदेभिः । यस्य
श्री पूर्णामधुना पदान्यक्षीयमाणाः स्वधयामदन्ति । य उ विधातुं शथी मुत दाम

कोदाधारभुवना निविश्वा । तदस्य प्रियमभिपाथो अस्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ॥
उरुक्रमस्य सत्त्वं करिच्छा विष्णोः पदं परमेमध्वउत्सः । तावां वास्तु न्युश्मसि गमध्वे यत्र
गावो भरिश्चंगा अयासः । आत्रा हत उरुगायस्य हृदयः परमपदमवभाति भरिः ॥ ५॥
॥ ॥ प्रवः पांतमधसो धियायते मेहेशराय विष्णवे चरन्ति । यास्तानु निपर्वतानामदा
भ्यामहस्तस्त्वं तुर्यते वसाधना । त्वेष मिथ्या समरणं शिमीव तोरिं द्रो विष्णु सुतपावा मु
रुप्यति । यामस्यो यप्रतिधीयमानमिच्छा शानोरस्तुरसना मुत्पथः । ताद्विधं निमलस्य
पोस्यं निमातरानयति रेन सधुजे । दधाति पुत्रो वरपरपितुर्नाम हृती यमधिरोचने दिवः ।
तत्तदिदस्य पोस्यं गणी मसी नस्य त्रातुरवकस्य मी ॥ ६॥ ॥ यः पार्थिवानि त्रिभि रित्युदेभिः ।
मनिरुत्तक्रमे । एतुगाया यजीवसे । इदं दस्य क्रमणे स्वर्दरो भित्त्वायमस्य सुरण्यति ।

मंत्रसं तृतीयमस्य न किरा दधर्षति वयश्च न पतयतः पतत्रिणः। चतुर्भिः साकं न वति च नाम
 ८॥ भिश्च क्रंतं वृत्तं व्यतीर विविपत्। बृहच्छरीरो विमिमान स कभिपुवा कुमारः प्रत्ये त्याह वं॥
 ॥६॥ ॥ भवामित्रो न शो व्यो घृता सुति विभूत द्यु न्न एव या ठु स प्रथाः। अधा ते विष्मो विदुषा
 विदधर्षस्ति मो यज्ञश्च राध्या ह विष्मता। यः पूर्यो यवे धसे न वी यसे सु मज्जान ये विष्म वेद
 दाशति। यो ज्ञात मस्य महतो महि ब्रवसे दुश्श्रवो भिर्युज्यं विदस्य सत्। तमुत्तो नारः पूर्य
 यथा विद सतस्य गर्भे जनुषा पिपत्तन। आस्य ज्ञान तो नाम विद्वि वक्त न म हस्ते विष्मो
 सुमतिं भजामहे। तमस्य राजा वरुणस्तम शिव ना क्रतुं स च तमा हतस्य वेधसः। दाधार द
 क्षमुत्तं महर्षि दं ब्रजं च विष्मः सखि वा अपोर्णुते। आयो विवाय स च था यदे व्यं द्रीय
 विष्मः सुकृते सुकृतरः। वेधा अजि च त्रिषध स्त आर्य म तस्य भागे यजमान मा तजत

नवविधेयम्

॥७॥ ॥ संवां कर्मणा समिषा दिनो मी द्रा विष्म अप सस्यारे अस्य। जुषे थां यत्तं विष्मं
 थत्त मा र्छे नः पथिभिः पारयता। या विष्वा सो जनि तारा मती ना मिंद्रो विष्म कलशा सो
 मथाना। प्रवां गिरः शस्य माना अवंतु प्रस्तो मा सो गी यमाना सो अर्कैः। इंद्रो विष्म म दपती मदा
 ना मा सो मं या तं द्रविणो दधाना। संवा मं जं त्व कुर्मि मती नां संस्तो मा सः शस्य माना स उक्थेः।
 आवाम रक्षा सा अभि मा तिषा ह इंद्रो विष्म सध मा दो बहंतु। जुषे थां विश्वा श्रव ना मती ना मु
 पब्रह्माणि शृणु तं गिरो मे। इंद्रो विष्म तत्प न या व्यं वां सोमस्य म द उरु व के मा थे। अर्कं णु
 तमं ते रिक्षं वी यो प्रथ तं जी वसे नो रजो सि। इंद्रो विष्म ह विषा वा वधाना ग्राहाना न म सारा
 त हव्या। घृता सुती द्रविण धत्त मस्मि समुद्र स्तः कलशः सोम धानः। इंद्रो विष्म पिब तं मध्वो
 अस्य सोमस्य दत्ता जठरं पृणथा। आवामं धां सि मदि राण्य गम न्नु प ब्रह्माणि शृणु तं ह
 वं मे। उसा जिग्यथु नं परा जये थ न परा जिग्ये कतरश्च न नोः। इंद्रश्च विष्मो य दप स्पृथे थां

Handwritten text in a script, likely Indic, covering the upper page. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. The script is dense and appears to be a form of Devanagari or a related Indic script. The paper is aged and shows some wear and tear at the edges.

Decorative flourish or signature at the bottom left of the upper page.

Handwritten text in a script, likely Indic, covering the lower page. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines, continuing from the upper page. The script is consistent with the one on the upper page. The paper is aged and shows some wear and tear at the edges.

मत्र संहि ॥ १० ॥ त्रेधा सहस्रं वित्तं दैत्ये थां ॥ १० ॥ ॥ परोमात्रया तन्वा ह्यथाननते महिम्न मन्त्रश्रुवन्ति उभेते
विष्णु रजसी पृथिव्या विष्णो देवत्वं परमस्य वित्तं नते विष्णो जायमानो न जातो देवमहिम्नः प
रमंतमाप ॥ उदस्त भाना कर्म च ब्रह्म तदा धर्मे प्राची ककुत्स पृथिव्या ॥ इरावती धेनुमती ॥
भूतस्य वसिनी मनुषे दशस्या ॥ व्यस्त भारोद सी विष्णवे ते दा धर्मे पृथिवी मन्त्रितो म
यूरेव ॥ उरुयता यव कथु रुक्लो कंजन यता न्त्य सुषा समग्निं ॥ दासस्य विष्णु पशिपस्य
मायान्नथु नरा एत ना ज्येषु ॥ इन्द्रा विष्णु दंदिताः शंवरस्य नव पुरा नवति वंश्रुथि ह्य ॥
शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं दथो अप्रत्य सुरस्य वीरान् ॥ इयं मनीषा ब्रह्मती ब्रह्मती रुक्
मात वसा वर्धयंती ॥ ररवांस्तोमं विदथे पु विष्णो पि न्वत मिषो ह्यजने धिंद्र ॥ वषट्ते वि
ल्लास आकृणो मित मे जुषु स्वशिपि विष्णु ह्य ॥ कर्तुं त्वा सुहृत्तयो गिरो मे यूयं पा
तस्व ॥ १० ॥ ॥ नमो दयते सनिष्य न्यो विष्णु वठ रुगायाय दारात् प्रयः सत्रा वा

मनसा यजात एता वंतं नय मा विवासात् ॥ त्वं विष्णो सुमतिं विष्णु ज न्या म प्रयुता मेव या वो मतिं
दा ॥ पर्वो यथानः सुवितस्य भू ररवा वतः पुरुषं दस्य रायः ॥ त्रिदेवः पृथिवी मे ष एतां विचक्रमे
शतं संमाहृत्वा ॥ प्रविष्णु रक्त तव सस्तवी यां तेष ह्यस्य स्व विरस्य नाम ॥ विचक्रमे पृथिवी मे ष
एतां क्षेत्राय विष्णु र्मनुषे दशस्य न ॥ भ्रवा सो अस्य की रयोजना स उरु क्षितिं सुजनि माचकार ॥
प्रतने अद्य शिपि विष्णु नामार्यः ॥ शंसा मि वयु नानि विद्वान् ॥ तं त्वा गृणा मित व स मत व्या क्षि
यंत मस्य रजसः पराके ॥ किमि ते विष्णो परि वक्ष्यं भू स्य यद्व दक्षो शिपि विष्णो अस्मि ॥ माव
के अस्मद पगृह एत द्य दन्य रूपः समिथे वक्ष्य ॥ वषट्ते ॥ १० ॥ ॥ घमा समंता त्रिहृत व्या
पतुस्त यो जुहि मात रश्वा जगाम ॥ दिवस्प यो शिपि पाणा अवेष नू वि उर्देवाः सहस्रानाम
क ॥ तिस्रो दे प्राय नि र्भती रुपा स ते दीर्घ भूतो विहि जानंति व द्रयः ॥ तासां नि विष्णुः कवयो
निदानं परेषु पा गृह्ये पु व्रतेषु ॥ नतु क पदा युवतिः सुपे रा एत प्रती का व पु नानि वस्ते ॥ तस्यां

मं. सुपर्णाहर्षणा निषेदतुर्यत्र देवादाधरे भागधेये । एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं वि
 ११ स्वभुवनं विचष्ट । तं पाकेन मनसा पश्य मंति तस्तं मातारं विस्मृतं । सुपर्णं
 विप्राः कवयोऽपि वयोभिरेकं संतं बहुधा कल्पयन्ति । छंदोऽसि च दधत आध्वरे पुग्रहान्
 सोमस्य निमते ह्यदश ॥ १० ॥ ॥ षट्त्रिंशांश्च चतुरः कल्पयन्त छंदोऽसि च दधत आह्वद
 शः । यज्ञं विमाय कवयो मनीष संक्लामाभ्यां प्रयं वर्तयन्ति । चतुर्देशान्ये महिमा
 नोऽस्य तंधीरावावा प्रणयति सप्त । आमानं तीर्थं कुरु प्रवोच्येन पथा प्रपिबंत सु
 तस्य । सहस्रधा पश्वदशान्युक्ता यावद्यावाष्ट्रिणी तावदिजत । सहस्रधामहिमानः
 सहस्रं यावद्भुवि स्थितं तावती वाक् । कच्छं दसा योगमावेदधीरः को धिक्का प्रति
 वाचं पपाद । कमृत्विजामष्टमं शरमा कुहरी इदस्य निष्पिकायकस्वित् । भूम्या अ

x६ यत्ने पवित्रं मर्चिर्वदग्नेने नं पुनीदिनः । ब्रह्मसर्वैः पुनीदिनः । x६

तं पर्येके वरंति रथस्य धूर्धु युक्ता सो अस्तुः । अमस्य दायं विभजंते । यो यदायमो भवति ध
 म्येहितः ॥ ११ ॥ ॥ अस्तु ग्रं देववीतये राजयंतोरथा इवाति सुता सो मादितं माः शुक्रा वा
 युमस्तु क्षतः । याव्यातुं नो अभिष्टतः पवित्रं सोम गच्छ सिद्धं ततोऽत्र सुवीर्यं । एष तु नो अभिष्ट
 तः पवित्रं मतिगादते । रक्षोहा वा रमय्यं ॥ १२ ॥ ॥ यदंति यज्ञदूरकेभ्यं विंदति मा मिहार्प
 वमानं वितज्जहि । पवमानः सो अद्य नः पवित्रेण विचर्षणिः । यः पोता स पुनातु नः । यत्ने पवित्रं
 मर्चिर्धनं विततं मंतरा । ब्रह्म तेन पुनीदिनः । उक्ताभ्यां देवसवितः पवित्रेण सवेन च । मा पुनी
 दि विश्वतः ॥ १३ ॥ ॥ त्रिभिर्दुर्देवसु वितर्षिष्यैः सोमधामभिः । अग्ने दक्षैः पुनीदिनः । पुनर्तु
 मां देवजनाः पुनर्तु वसवो धिया । विश्वं देवाः पुनीतमाजातवेदः पुनीदिमा । प्रप्यायः स्वप्नस्य द
 स्वै सोम विदेवभिर्शुभिः । देवभ्य उक्तं महविः । उपप्रियं पानिमतं पुवानमा कुती हर्षं । अगन्म
 विधतो नमः । अलाप्य स्य परशुर्न नाशतमा पवस्व देव सोम । आस्तुं देवदेव सोमा यः

मंत्र

॥ १२ ॥

पावमानि रथेष्टविभिः संभृतं रसं । तस्मै सुरस्य तीडुक्षीरं सपिर्न धूदकं । यद्वंदोः पवमानस्य
 नुधामान्यक्रमान् । तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमा विधन्मन इन्द्रायेंदोपरिस्वव । सपे मंत्रकृतास्तो
 मेकश्यपो ह्ययि निरः । सोमं नमस्य राजानं योजज्ञे वीरुधापातिरिन्द्रायेंदोपरिस्वव । सप्तदिशो
 नानासूर्याः सप्तहोतारः सत्विजः देवा आदित्या ये सप्ततेभिः सोमाभिरक्षन् इन्द्रा । यत्ते राजं
 छुतं हविस्ते न सोमाभिरक्षन् इन्द्रा । अराती वा मानस्तारीन् मोचनः किंच नाम मेन्द्रा व्यवृत्तं दि
 त्परमं पदं विष्णोः किमहायते । देवैः सुकृतकर्मभिस्तत्र माममृतं रुध्नी द्या ॥ १६ ॥ । यिद्वंदोः
 पवमानस्यानुधामान्यक्रमान् । समुदाहर्मिर्मममां उदारुपाशुना सममृतत्वमानह । घृत
 स्य नाम गुह्यं यदस्ति जिज्ञा देवानाममृतस्य नाभिः । वयं नाम प्रब्रूवामा घृतस्यास्मि न्यज्ञे धा ॥ १७ ॥
 रयामान नोभिः । उपब्रूमाश्च णव ह्यस्य मानं ननुः । शृंगो वमीद्वोर एतत् । ब्रूवाश्च शृंग
 त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्तहस्ता सो अस्य । त्रिधा बद्धो ह्येष भो शिरवीति महो देवो मसी

आविद्वरा । त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवास्तो घृतमन्वा विंदत । इन्द्र एकं सूर्य एकं जवान
 वेनादेकं च धयानि हतक्षः । एता अर्षेति ह्यथा समुद्रा छतत्र जा रिपुणाना वचसे । घृतस्य धारा
 अभिवाकशी मिहिरण्ययो वेत सोमं ध्य आ सो ॥ १८ ॥ । सम्यक् स्रवंति सारितो न धेना अंतर्हदा
 मनसा पूयमानाः । एते अर्षेत्यर्मेयो घृतस्य मृगा इवाक्षिपणो रीषिमाणाः । सिंधोरिव प्राच्वने श
 घना सो वोत प्रमियः पतयति यद्वा । घृतस्य धारा अरुषो नैवाजीका घाति दन्तमिभिः पिबन्मा
 नः । अभिप्रवंत समेन वयोपाः । कल्याण्याः । सम्यमाना सो आग्निं । घृतस्य धाराः समिधो न
 संतता नुषाणा हर्यति जातवेदाः । कन्या इव वरुत मेतवा उ अंत्यं जाना अभिवाकशीमि यत्र
 सोमः सूर्यते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभितत्यवंते । आत्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्तस्य सुत
 द्वाद्विणानि धत्ता । इमं यज्ञं नयत देवतानो घृतस्य धाराम फ मत्यवंते । धामंते विश्वं
 वनमधिष्ठितमंतः समुद्रह्यं तरायुषि । अपामनी के समिधेय आभृतस्तमश्यामम

मंत्र. धुमंतंतुर्मि ॥ १८ ॥ ॥ एतानि सूक्तानि देवस्याभिषेके । अं त्यक्तं पूर्णाहुतौ प्रयुज्यते ॥ को
 रूपं वैष्णवं धाम्पवस्वेति त्रिवर्गतः । यद्दोरेकवर्गश्च समुद्रादूर्ध्वमिरित्यपि ॥ ॥ अस्य वामस्य
 १३ ॥ पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्य मनः । तृतीयो भ्राता पृथुस्तस्य अस्यात्राप
 र्यं विरपति सप्तपुत्रं । सप्तपुत्रं जतिरथ मेकचक्रमेको अश्वो बहति सप्तनामा ॥ त्रिनाभि
 चक्रं मत्तरमनर्वयत्रे मा विश्वा भुवना धितस्युः । इमं रथ मधिये सप्ततस्युः सप्तचक्रं
 सप्तवहं त्यश्वाः । सप्तस्व सारो अभि स न वंते यत्र गवां निहिता सप्तनामा । को ददर्श प्र
 थमं जायमानमस्य न्वंतं यदनस्या विभर्ति ॥ म्या असुरस्य गात्मा वै चित्को वि
 द्वांसमुपगात्मा ह्युमेतत् । पाकः पृच्छामि मनसा विजानन् देवानामेना निहिता पदानि
 वत्सैव कयेधि सप्ततं तन्वितानि नेकवय ओतवा ३ ॥ १ ॥ ॥ अचिकित्सां न्विकितुष
 श्विदत्र कवी नृच्छामि विघ्ननेन विद्वान् । विघ्नस्तस्मै भर्षहि मारजां स्य जस्य रूपा किम

विश्विदेकं । इह अवीनु य इमं गवेदास्य वामस्य वामस्य निहितं पदं वै । शीर्षः क्षी
 रं दुहते गावो अस्य वत्रिंशसाना उदकं पदापुः । माता पितरं मृतं श्राद्धभोजधीत्यथे
 मनसा सं हि जग्मे । सा बीभर्त्सुर्गर्भं रसानि विद्वानमस्वत इदुपके वो मीयुः । पुक्ता
 मातासीदुरिदक्षिणाया अतिष्ठ द्रुमो हतनी चतः । अमी मे ह सो अनुगाम पश्य
 दिश्वरूप्यो विषु योजनेषु । तिस्रो मातृ स्त्रीणि तृन्वित्र देकं कर्ष्वस्तस्यो मेमवे स्ता
 पयंति । मंत्रयंते हिवा अमुष्य पृष्ठे विश्वविदं रावम विश्वमिन्वां २ द्वादशारं
 हितं ज्ञायवर्तं चक्रं परिधामृतस्य । आपुत्रा अग्ने मिथुना सो अत्र सप्तशता
 नि विंशति श्रुतस्युः । पंचपादं पितरं द्वादशा कृतिं द्विवाहुः पौ अर्द्धपुत्रा विणो अ
 ये मे अन्य उपरि विचक्षणं सच चक्रे पत्नर आहु रपितं । पंचाने चक्रे पारिवर्तमाने त
 स्मिन्नातस्युर्भुवनानि विश्वा । तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सना देवतरीर्यते स

३८

नाभिः। सनेमिचक्रमजरं विवाहृतउत्तानायां दशयुक्तावहंति। सूर्यस्य चक्षुरजं सैत्या
 वृतं तस्मिन्नापिता भुवनानि विश्वा। साकं जानां सप्तथमाहुः केजं पळिद्यमा सपथो
 देवजा इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामराः स्थात्रे रजंते विकृतानि रूपराः।
 स्त्रियः सतीस्तां उमेपुंस आहुः पश्य दक्षणा न विचेत दंधः। कविर्यः पुत्रः स इमा विकेत
 यस्ता विना नास्मि पितृष्विता सत्। अबः परेणा परेनावनेणा पदा वत्सं विभ्रती गौरुदस्थात
 साकदीचीकं सिद्धं पिरागात्कस्मिन्सूतेन हियथे अंतः। अबः परेणा पितरं यो अस्यानुवे
 रपर एनावनेणा। कवीयमानः क इह प्रवोच देवमनः कुतो अधिप्रजातं। य अवांचिस्तां उ
 परा व आहु ये परांचिस्तां उ अवांचि आहुः। इह श्रुयां च क्रथुः सोमता निधुरा मयुक्ता
 जसो बहंति। दा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परिषस्वजाते। तयो रन्यः पिप्प
 लं स्वादृत्य नश्नन् न्यो अशिवा कशीति ४ यत्रा सुपर्णा अमृतस्य भागमनि मेपं

विदधाभिस्वरंति। इतो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः समाधीरः पाकमन्त्रा विवेश। यस्मिन्
 क्षेमधदः सुपर्णा निविशंते सुवते चाधि विवेश। तस्य दाहुः पिप्पलं स्वादृत्य तनो नश्न
 द्यः पितनं न वेद। यद्वा यत्र अधिगायत्र माहितं त्रेष्टुभा द्वा त्रेष्टुभं निरतक्षत। यद्वा जग
 जगत्या हितं पदं यद्वा तद्दिदुस्ते अमृतत्वमानशुः। गायत्रेण प्रतिमिमीते अर्कमर्क
 णा साम त्रेष्टुभेन वाकं। वाक्नेन वाकं द्विपदा चतुष्पदा क्षणेण मिमते सप्तवाणीः। जगता
 सिंधुं दिव्यं स्तभाय दधंते न सूर्यं पश्य पश्यत। गायत्रस्य समिधोस्ति स्र आहुः स्रतो म
 द्वा प्रशिरे च महिस्वा। उप क्रये सुदुधां धेनुमेतां सुहस्ती गोधुगुत दोह देनां। श्रेष्ठं
 सर्वं सविता सा विषलो भीक्षो धर्मस्तदुषु प्रवोचं। हिं कण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छंती
 मनसाभ्यागात्। इहा मश्विभ्यां पयो अघ्न्येयं सारदस्तां महते सौभगाय। गौरमीमेदुनु
 वत्सं मिषंतं मूधनि हि दुः कृणा न्मातवा उ। स्रक्काणं धर्ममभिवाचशानामिमोति मायु

Handwritten text in a script, likely Indic, covering the upper page. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. The script is dense and cursive, with some characters appearing to be in a different script or dialect than the main body of text. The page shows signs of age and wear, with some fading and a small tear on the right edge.

Handwritten text in a script, likely Indic, covering the lower page. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines. The script is dense and cursive, with some characters appearing to be in a different script or dialect than the main body of text. The page shows signs of age and wear, with some fading and a small tear on the right edge.

मंत्र. पयतेपयोभिः। अयं सशिः देवेन गौरसीदतामिमां तमायुं धसनावधिश्चिता। साविनि
 भिर्निहिचकारमर्त्येविद्युर्द्वती प्रतिवृत्रिमौहत। अनच्छयेतुरगातुर्जवमजध्रुवं मध्य
 १५। आपस्व्यानां। जीवोमृतस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येनासयोनिः। ॥६॥ अपश्यंगोपा
 मनिपद्यमानमाचपराचपथिभिश्चरंतं। सुसध्रिन्विः सविष्ट्वीर्वसानावरी वातभुवन
 घंतः। यश्चकार न सो अस्प वेदय ईदृशं हिरुगिल्लुतेस्मात्। समानुयोना पीरवीतो
 अंतर्बहुप्रजानर्त्तति माविवेश। द्यौर्मपिता जनिता नोसिरत्र बंधुर्ममाता पृथिवी महीयं
 उत्तानयोश्चस्वो र्यो निरंतरत्रापिता दुहितुर्गर्भमाधात्। पृच्छामि वा परमं तं पृथिव्याः पृ
 छामि यत्र भुवनस्य नाभिः। पृच्छामि वा पृच्छे अश्वस्य रेतः पृच्छामि वा वः परमं योम।
 इयं वेदः परो अंतः पृथिव्या अयं यतो भुवनस्य नाभिः। अयं सोमो ह्येषे अश्वस्य रेतो ब्र
 ह्मायं वाचः परमं योम ७ समार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्टोस्तिष्ठंति प्रदिशा विधम

णि। तेषां तिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परिभवन्ति विश्वतः। न विजानीमि यदि वेदम
 स्मिनिण्यः संनद्धो मनसा चरामि। यदा मागं न्यथ मजा सतस्यादिहा वो अश्रुवभागम
 स्याः। अशाः प्रादुः ति स्वधया गृहीतो मर्त्यो मर्त्येनासयोनिः। तामिष्णंता विष्ट्वीना विद्यं
 तान्यं न्यंचि क्युर्न निचि क्यु नन्यं। स वो अक्षने परम्यो मन्यस्मिन् देवा अधिविश्वेतिष
 दुः। यस्तन्न वेदो किमृचा करिष्यति यस्तद्विदुस्तस्मै समासते। सूयवसा इगवती हि
 भूया अयो वयं भगवंतः स्याम। अदित्णामघ्ने विश्वदानं चिबेशु इमुदकमाचरती
 नीनीमिमाय सन्नितानितक्षत्येकपदी द्विपदी साचतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवु
 वी। महस्त्राक्षरा परमं योमन। न स्याः समुद्रा अधिविश्चरोति तेन जीवन्ति प्रदिशाश्चत
 म्रः। ततः क्षरत्यक्षरं तद्विद्युमुपजावति। शकमयं धूममारादपश्यं विष्ट्वता पुराणो
 वेण्ण। उक्षाणां पृश्निमपचंतवीरास्ता निधर्माणि प्रथमान्यासन्। त्रयः केविन भवन्तुथा

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines across the upper page. The script is dense and difficult to decipher due to its cursive nature and the fading of the ink. The paper shows signs of age, including discoloration and a small tear on the right edge.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is arranged in approximately 12 horizontal lines across the lower page. The script is dense and difficult to decipher due to its cursive nature and the fading of the ink. The paper shows signs of age, including discoloration and a small tear on the right edge.

मंत्रः ॥ विश्वमेको अभिचक्षे शचीम धाजिनेकस्य ददृशे नवपं.
 १६ ॥ वत्सा रिवाक्परिमिता प्रदानितानि विदुः श्रीक्षिपा ये मनीषिणः। शुहात्रीणि नितानि गंगयं
 तितुनीयं वाचो मनुष्या वदन्ति। इंदुमित्रं वरुणमग्निमाकुरथो दिव्यः समुपगंगिनुमान्
 एकसद्विप्राबहुधा वदंत्यग्निं यमं मातरिश्वानमाकुरुः॥ १७ ॥ कृष्णं नितानं हरयः सुपणा
 अपावसाना दिवमुत्तंति। त आ वरुत्रं स देना हतस्यादि हंत न पृथिवीयु द्यते। द्वाद
 शप्रथयश्च केके कं त्रीणि नभ्या निकुतं च केत। तस्मिन्सा कं त्रिनातानं शंकरोपिताः
 षष्टिर्न चला चला सः। यस्ते स्तनः शशयो यो मयूभूर्येन विश्वा पुष्य सि वार्याणि। योरनु
 धार सुविद्यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवेकः। यज्ञेन यज्ञमय जंत देवा स्तानि धर्मा
 णि प्रथमान्या सन्। ते ह नाकं महिमानः स चंत पत्रशूवे साध्याः संति देवाः। तमानमे
 त उदकमुच्चैत्य रचो हभिः। भूमिं पर्जन्या जित्वंति दिवं जित्वं त्यक्तयः॥ दिव्यं सुपर्णं वाय

संहरत मर्पा गर्भं दृष्टं तमोषधीनां। अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयंतं सरस्वतं मवसे जोहवी
 मि। १८ ॥ ॥ इति वामन सूक्तं ॥ ॥ अथ हरिस्तुतं ॥ ॥ अयं ते अस्तु हरयतः सोमः
 आ हरिभिः सुतः। जुषाण इंद्र हरिभिर्न आगं द्याति घहरितं हरयं। हर्यं नृष समर्चयः
 सूर्यं हर्यं नरोचयः। विद्वांश्चिकित्वा नृप रववर्ध स इंद्र विश्वा अभिप्रियः। घामिंद्रो ह
 रिधाय सं पृथिवी हरि वपे सं। आधार्य दुरितो भूरीमो जनय यो रंत हरिश्चरत। जज्ञानो
 हरितो वृषा विश्वमाभाति रोचनं। हयं श्वा हरितं धत्त आयुधमावज्जै बाहो हरिं। इंद्रो हयं
 तमर्जुनं वज्रं शुक्रै रसीदृतं। अपावृणो हरिभिरादिभिः सुतमुद्रा हरिभिराजत। १९ ॥ ओ
 मं इति इंद्र हरि सियो हि मयूरो मभिः। मात्वा केचिन्नियमं न्विन पाशिनोति धन्वे वतो इ
 ति। वज्रं वा दो वलं रुजः पुरां रमो अपामृतः। स्यात्तारथस्य हयो रभिस्वर इंद्रो दृढा वि
 दारुतः। गंधीरा उदधौ रिव केतुं पुष्यसिगा इव। प्रसुगो राय वसंधेन वीयथो कुरु

मंत्र-

ॐ

कुल्याश्वाशत। आनस्तु जं रयिं भरां शं न प्रति जानते। वृक्षं पंक फल मं की वधू नु हं।
संपारणं वसु। स्वयुरिंद्रस्वराजं सिस्महि। स्वयं रास्तरः। सवांधान ओ न सापुत
पुत भवानः सुप्रवस्तमः। १२. प्रते महे विदये शं विषं हनी प्रते वन्व नुषो हयं तं मरं
एतं नयो हरिभिश्चरु से च त आता विशंतु हरि वपु संगिरः। हरिं हया निमति य स
मस्वरन्निवन्तो हनी दिव्यं यथा सदः। आय एणां ति हरिभिर्न धने व इंद्राय वरुषं हरि व
त मर्वत। सो अ स्य वज्रो हरितो य आय सो हरिर्न कामो हरिरागमस्त्याः। धुम्नी
सुशिप्रो हरि मन्यु साय क इंद्रे निरूपा हरिता मिमिक्षिने। दिवि न क तुरधि धायि ह
यं नो विव्य व दूजो हरितो न रं ह्या। तु द र हं हरि शिप्रो य आय सः सह स्र गोक अभ
भव इरिं भरः। त्वं महर्षि था उपस्तुतः एवैति रिंद्र हरि के राय ज्व मिः। त्वं हयं सि
व व विश्व मुक्थ्य म सा मिराधो हरि जात हयं तं। ३. तावज्जिणं मं दिनं स्तो

ॐ

म्यं मद इंद्रं ये व ह तो हयं ता हनी। पुरुषं ये स्मे सव नानि हयं त इंद्राय सो मा हरयो द
धन्विने। अरं कामा य हरयो दधन्विने स्थिराय हन्व न हयो हरी तुरा। अर्वद्वियो
हरिभिर्जोषि मीयते सो अस्य कामं हरि वं त मानं श। हरिश्म शारु हरि के राओ
य मस्तु परम स्पे ये यो हरि पा अर्वधत। अर्वद्वियो हरिभिर्वा जिनी वसुरति वि
त्रा डुरिता पारिषदरी। सुवे वयस्य हरिणी विपंततुः शिप्रै वा जाय हरिणी रवि
धतः। प्रयत्न ते च मसे मर्म ज दरी पीत्वा मदस्य हयं त स्यां धसः। उत स्म स प्रह
यंत स्य पस्त्या रस्यो न वातं हरि वाः अचि क रत्। मही चिद्धि धिषणा हयं दोन
सा वृहद्वयो रधिपे हयं तं विदा। ४. आरोद सी हयं माणो महिला नयं न
गं हयं सि मन्मनु प्रियं प्रपस्य मसु र हयं तं गो रा विष्णु धि हयं सूर्यो य आलो ह

मं. १६. र्वतं प्रयुज्जो जना नारथे वरं तु हरि शिप्रमिंद्र पिवा यथा प्रतिभृतस्य मधो ह
 र्यभ्युत्तं संधमादे दशोणिं। अपाः पूर्वेषां हरिवः सुनाना मथो इदं सवनं केवलं
 ते। मम हि सोमं मधु मं तमिंद्र सत्रा वृषन्त न आ वृष स्व। अथ उदस्रका
 जि॥ ॥ क दुद्राय प्रवेत से मी दुद्रमाय तव्य से। बोचे मशं ते मं ह दे। यथा
 नो अदितिः करस्ये नृभ्यो यथा गवे। यथा नो काय रुद्रियं। यथा नो मित्रो वरु
 णो यथा रुद्रश्चैतति। यथा विश्वे सजोष सः। गाथ पतिं मेध पतिं रुद्रं जेनाप
 मेष जं। तच्छं वोः सुममी महे। यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिवोचते। अंशो देवा
 नां वसुः। ॥ १॥ शान्तः करत्यर्वते सुगं मे पाय मेधे। नृभ्यो नारिभ्यो गवे। अस्मै
 सोमश्चिय मधिनिधो हिरा तस्य नृणां। महिश्च वस्तु वि नृणां। मानः सोमप
 रिबाधो मारात योजु ऊनंत। आनं देवा जे भज। यास्त प्रजा अमृतस्य पर

स्मिन्धाम नृतस्य। मृधो नाभा सोमवेन आभूषंतीः सोमवेदः। २। इत्येकं।
 इमारुद्राय तव से कपर्दिने क्षयदीराय प्रभरामहे मतीः। यथा रामसहिपदं चतुष्प
 दं विश्वं पुष्टं ग्रामं अस्मिन्नातुरं। मृकानो रुद्रो तनो मयस्सुविश्वयक्षदीराय नमसा
 विधेमते। यच्छं च योश्च मनुराये जेपि तात दश्याम तवरुद्र प्रणीतिषु। अश्याम ते
 सुमतिं देवयज्यया क्षयदीरस्य तवरुद्र मीदुः। सुम्यायानि हिरो अस्माकमाव
 रारिष्वीराजुहवाम ते हविः। त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वं कुंकवि मवसे नि कयामहे।
 ओरे अस्मै दृव्यं हे को अस्त्यनु सुमतिमिद्वय मस्या वृणी महे। दिवो वराह मरुषं
 कपर्दिनं त्वेषं वयं नमसा नि कयामहे। हस्ते बिभ्रत रे प्रजा वार्याणि शमवमं
 हि रस्मभ्यं यं सते। ३। इदं पित्रे मरुता मुच्यते वचः स्वाराः स्वारीयो रुद्राय वध
 नं। रास्वाधनो अमृत मते भोजनं तमे ता कायतनयाय मृक। मानो महातं मु

मंत्र. तमानोअर्भकमानउक्षंतमुतमानउक्षितं।मानोवधीःपुनरंमोतमानरंमानः
 १२ प्रियास्तन्वीरुदरीरिषः।मानस्तोकेतनयेमानआयोमानो गोपुमानोअश्वेपुरीरिषः।
 वीरान्मानोरुद्रभाभिर्वावधीर्हविषंतःसदमित्वाहवामदे।उपेतस्तोमान्यशुपाह
 वाकरंरास्वापितर्मरुतांसुन्नमस्मे।भद्राहितेसमातिर्मक्यत्तमाधिवयमवइतव
 णामिह।आरेतेगोघ्नमुतपूरुषघ्नंसयद्वीरसुन्नमस्मेतेअस्तु।मृकानोअधिव
 ब्रह्मदेवाधावनःशर्मयद्विबर्हीः।अवोत्तामनमोअस्माअवस्यवः१८णातुनो
 एवंरुद्रोमरुत्वात्तन्नोमित्रो०॥४॥॥इतिहोतायं॥॥आतेपितर्मरुतांसुन्नम
 तुमानःसूर्यस्यसंहशेषुयाथाः।अभिनोवीरोअर्वतिक्षमेतप्रजायेमहिरुद्र
 प्रजाभिः।त्वादत्तेभीरुद्रशंतमेभिःशतंहिमाअशीयभेषजभिः।व्य१स्मद्वेषो

वितरंमहोअमीवाश्चातयस्याविष्वीः।श्रेष्ठे।जातस्यरुद्रप्रियासितवस्तवस्तवसांवत्स
 हो।पर्षिणःपारमंदसःस्वस्तिविश्वाअनीतीरपसायुयोधि।मात्वारुद्रनुक्रुधामानमोभि
 र्नाहुतिवृषमासहती।उन्नोवीराडंअर्पयभेषजेभिर्निषक्तमंत्वाभिषजांशृणोमि॥
 हवीमभिर्हवितेयोहविर्भिरवस्तोमेभीरुद्रदीपीय।रुद्रदरःसुहवोमानोअस्यैबभूवःसुशि
 प्रोशरधन्वनायै॥५॥॥उन्नाममंदवृषभोमरुत्वांत्वक्षीयसावयसानाधमानं।एणीव
 छायामरुपाअशीयाववासेयंरुद्रस्यसुन्नं।कीस्यतेरुद्रमृकयाकुर्हस्तोयोअस्तिभेष
 जोजन्तायः।अपभर्तारपसोदेवस्याभीनुमावृषभवक्षमीथाः।प्रबभूववृषभायश्वि
 तीमहोमहंसुहृतिमीरयामि।नमस्त्याकल्मलीकिन्नमोभिर्गृणीमसित्वेषरुद्र
 स्यनाम॥स्थिरभिर्गैःपुरुषपुत्रोयवभूवःशुक्रभिःपिपिशहिरण्यैः।ईशानादस्यभूवन्

मंत्र २० स्वभूरेर्नवा उ योषद्रुद्रादसुर्ये । अहो निभर्षिसायकानिधन्वाह निष्कं यजतं विश्वरूपं ॥
 अहो निहं दयसे विश्वमभ्वनवा औजीयो रुद्रत्वदस्ति ॥६॥ ॥ स्तुतिश्च कृतं गतं स दं युवा
 नं मृगं न भीममुपहलुमुग्रं । मृकाजरित्रे रुद्रस्तवानो न्यते अस्मान्निर्वपतसेनाः । कुमार
 त्रितितरवं दमानप्रतिना नाम रुद्रोपयतं । भूरेर्दोतारं सत्यतिगृणीषे तनुतस्त्वं सैषजा
 रास्यस्म । यावो भेषजामरुतः शुक्लीन्याशं तमा हषणायामयो भु । यानिम नुररणी
 तापितानस्ताशं वयोश्च रुद्रस्य वशिम् । परिणोहेती रुद्रस्य रुद्र्याः परित्वेषस्य दुर्म
 तिर्महीगात्र । अवस्थिरामघव द्यस्तनुषमी दुस्तोकायतनया यमक । एवावधो
 रुषभै किता नयथा देवन हृणीषे न हंसि । रुवनक्रभो रुद्रेवोधि हृद्देम विदये
 सुवीराः ॥७॥ ॥ शततृतीयं ॥ ॥ तमुद्रुहिमः स्विष्टुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयतिभे

पन्नस्य । यक्षामेहसोमनसाय रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य । श्मारा रुद्राय स्थिरधन्वने गि
 रः स्तिप्रपवे देवाय धौ स्वेवे । अषा ॐ काय सहमानाय वेधसेति ग्मा युधाय भरताश्रुणो
 तुनः । साहस्येण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति । अवन्नवंती रूपनोदुर
 श्वरानमीवो रुद्रजासु नोभव । याते दिद्युदवस्तृष्टा दिवस्प रिक्ष्मया चरति परिसारण
 कुसः । सहस्यते स्वपिवात भेषजामानस्तोकेषु तनयेषु रीरिपः । मानोवधी रुद्रमापरा
 दामाते भूमप्रसितौ दक्षितस्य । अनोभज्ज्वर्हिषिजीवशंसे यूयपा ॥१॥ ॥ शतचतु
 र्था ॥ ॥ शतितृषोत्सर्गे अन्यत्राद्युपयुज्यते ॥ ॥ सोमारुद्राधारयेथामसुर्ये प्रवामिष्ट
 पोरमभ्रुवंतु । देमदेम सत्तरत्नादधाना शन्नो भूतं द्विपेदशं वृत्तुष्येद । सोमारुद्रा विवृ
 हतं विष्टुर्वीममावाया नोगयमा विवेश । आरिवाधेथान्तीति पराचैरस्मभद्रासो
 श्रवसानिसंतु । सोमारुद्रायुवमेतान्यस्मे विश्वातनूपुभेषजानिधत्त । अवस्थत

मंत्र. मुंचतं यन्नो अस्तितनूषु वद्धं कृतमेनो अस्मत् ॥ तिग्मायुधो तिग्महेती सुशेवो सो
 २१ मारुद्रा विरुसुमकृतनः ॥ प्रनो मुंचतं वरुणस्य पाशाद्गोपायतनः सुमनस्य माना
 ॥१॥ ॥ इदं तु सोमरोद्रे ॥ ॥ नमो मरुद्भ्यो नमो अर्षकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिने
 भ्यः ॥ यजामहे गान्धर्वा कृवा ममाज्यायसः शंसमार्हसि देवाः ॥१॥ मम तु नः परिज्मा
 वसर्हामम तु वातो अपां रेषणवन् ॥ शिशितमिंद्रा पूर्वतायुवं नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यं
 तु देवाः ॥२॥ कथाते अग्ने शुचयंत आयोर्ददा शुर्वा जेभिराशुषाणाः ॥ उभेयतो केत
 नये दधानास्तस्य सामन्तयंत देवाः ॥३॥ यज्ञेन यज्ञमयजंत देवास्तानि धर्माः
 ॥४॥ पराशुभ्रा अया सोयव्यासाधारण्ये वमरुतो मिमिक्षुः ॥ नरोदसी अपनुदंत घोरज २१
 षंत मधंसखाय देवाः ॥५॥ त्वेराय इदं तो शतमाः प्रणेतारः कस्य विदता योः ॥ तेषु णोम

रुतो मकयंतु ये स्मापुरागातूयंती वदेवाः ॥६॥ उभाशंसानयो मामविष्टा मुते माम्
 ती अवसासचेताः ॥ भूरिचिदर्यः सुदास्त रायेणामदंत इषये महेवाः ॥७॥ उत्तनं रमरुतो
 दृष्टसेनास्मद्दोदसी समनसः सदंतु ॥ पृषदश्वासो वनयो नरथारिशा दस्तो मित्रयुजो
 न देवाः ॥८॥ तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मन्तु रुशंसस्य वरुण प्रणेतः ॥ यूयं नः पुत्रा अदि
 तेरदव्या अभिष्टमध्वं युज्याय देवाः ॥९॥ दिवाश्चिदते रुचयंतरो को उषो विभाती र
 तुभासि पूर्वः ॥ अपो यदग्निग्न उशधग्वेने पुहोतुर्मद्रस्य पनयंत देवाः ॥१०॥ शंसामहा
 मिंद्रयस्मिन् विश्वा आकृष्टयः सोमपाः काममव्यनूयं सुकृतुं धिषणो विभ्वतं घनं व
 त्राणां जनयंत देवाः ॥११॥ त्रिरुत्तमा दूणशारोचना निवयो राजस्य सुरस्य वीराः ॥ सतावा
 न इषिरा इकभासस्त्रिरादिवो विदथे संतु देवाः ॥१२॥ नापाक्षतनवाती तृषामानिः श

स्तासतवोयज्ञेअस्मिन्। समिद्रेणमदयसंमरुद्धिः संराजभीरलधेयायेदेवाः॥१३॥ अ
 २२ प्रतीतो जयतिसंधनानिप्रतिजन्या न्युतयासजन्या॥ अवस्यवेषोवरिवः कणोतिब्र
 ह्मणेराजातमवतिदेवाः॥१४॥ कोवस्त्रातावसवः कोवरुताद्यावाभूमी अदितेवासीथां
 नः॥ सदीयसोवरुणमित्रमर्ताकोवोध्वरेविरिवोधातिदेवाः॥१५॥ त्वमपोयदेवतुर्वशाया
 २३ मयः सुदुघाः पार्ष्णिद्वि॥ उग्रमयातमवहोहकुसंसहयद्वा मुशनारंतदेवाः॥१६॥ मूर्धनंदिवो
 अरातिपृथिव्यावैश्वानरमृतआजातमग्निं॥ कविंसंघाजमतिथिंजनानामासं नाश
 नंजनयंतदेवाः॥१७॥ नाभियज्ञानांसदनरयीणां महामाहावमभिसंनवंतवैश्वानरं
 २४ थ्यमध्वराणांयज्ञस्यकेतुंजनयंतदेवाः॥१८॥ तेनोरायोद्युमतोवाज्जवतोदातारोभूत
 नवतः पुरुक्षोः॥ दशस्यतोदिव्याः पार्थिवासोगोजाताअप्यामृकतावदेवाः॥१९॥ येक
 वज्रमामहिनोअहिमायादिवोजक्षिरेअपांसधस्ते॥ तेअस्मभ्यमिषयविरवमायुः

क्षपउस्त्रावरिवस्यंतुदेवाः॥२०॥ अस्मेरुद्रामेहुनापर्वतासोहृद्रह्येभरद्रुतौसजोषाः॥ यः
 शंसतेस्तुवतेधापिपज्जुंइत्येषाअस्माअवतुदेवाः॥२१॥ परिप्रधन्वेद्रोयसोमस्वादु
 मित्राभ्यपूहमेभगाय॥ इंद्रस्तेसोमसुतस्यपेयाः॥ कवेदक्षायविश्वेचदेवाः॥२२॥ प्रयाजान्मे
 अनुयाजान्श्चकेवलान्जस्वतंहविषोदत्तभागं॥ घृतेवापांपुरुषं चोषधीनामग्नेश्चदीर्घमा
 २३ दुरस्तुदेवाः॥२३॥ ऐभिर्देहहृद्यापौस्यानियेभितोक्षद्वस्रहत्यायवज्री॥ येकर्मणः सु
 क्रियमाणस्यमद्रुसतेकर्ममुदजायंतदेवाः॥२४॥ अन्तक्षरात्तजवंसंतुपंथायेभिः सखा
 योयंतिनोवरेयं॥ समयेमासंभगोनोनिनीयात्संजास्पत्यंसुयममस्तुदेवाः॥२५॥ गृ
 भ्णामितेसोभगत्वायुदत्तंमयापत्याजरदक्षिर्यथासः॥ भगोअर्यमासवितापुरंधि
 र्मह्यंत्वाङ्गहिरित्यायदेवाः॥२६॥ समस्मिन्जायमानआसतग्नउतेमवर्द्धन्तदेवाः
 २७ स्वर्गर्ताः॥ मह्यत्वापुरुषोरवोरणायावर्धयंदस्युहत्यायदेवाः॥२७॥ ब्रह्मचारीच

मंत्रसं रतवेविषद्विषः सदेवानां भवत्येकमंगं । तेन जायामन्वविंद हृत्पतिः सोमेन नीतां जुङ्गा
 २३ नदेवाः ॥ २८ ॥ सद्योजातो व्यमिमीत यज्ञमग्निर्देवानां भवत्युरोगाः । अस्य होतुः प्रकृ
 दिश्यतस्य वाचि स्वाहा कृतं हविरिदं देवाः ॥ २९ ॥ इदं ते पात्रं स न वित्तमिन्द्र पिवा सोम
 मेनाशतकतो । पूर्ण आहा वोमदिरस्य मध्वोयं विश्व इदमिह्यंत देवाः ॥ ३० ॥ ॥
 अथ आयुः । भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा । भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरे रणे
 रक्ताष्टुवांसस्तनूभिर्धामो देवहितं यदायुः ॥ १ ॥ पुनः पुनर्जीयमाना पुराणी स
 मानं वर्णमभिर्भुङ्क्षुः । श्वधीवक्त्रं धनुर्विज आमिना । भनामर्चस्य देवी जर
 यं त्यायुः ॥ २ ॥ इविणो दा इविणो स स्फुरस्य इविणो दाः । स न रस्य प्रयं स न
 इविणो दाः । धीरवतीमिषं नो इविणो दा रासते दीर्घमायुः ॥ ३ ॥ उदीर्ध्वं जीवो

अस्तने आगादप्रागात्तम आज्योतिरेति । ओरे व्यंथां या तवे सूर्यो
 यागन्मयत्र प्रतिरंत आयुः ॥ ५ ॥ इमे भोजो अंगिरसो विरूपा हि वसुत्रा
 सो अस्तरस्य वीराः । विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्रतिरंत न
 आयुः ॥ ६ ॥ यथा हस्यद्वसवे गोर्धे चिह्नं दिषिता ममुंचता यजत्राः । एवो
 ष्व १ स्ममुंचता व्यंहः प्रतार्यमे प्रतुरंत आयुः ॥ ७ ॥ यशस्करं बलवं तं प्रभ
 वंतमेव राजाधिपतिर्षभूव । संकीर्णनागा भवतिर्नराणां सुमंगलं सत
 तं दीर्घमायुः ॥ ८ ॥ गोमायुरदादजमायुरदाहृत्तिरदा इति नो नो वस्तनि ।
 गवां ममं डूकाददतः शतानि सहस्रसावे प्रतिरंत आयुः ॥ ९ ॥ सहदरेण स

मंत्रसंदिता.

२४

सरव्यासचेययोमानरिषेद्वयश्वपीतिः। अयंसोमोऽन्यथायस्मेतस्मा
इंद्रप्रतिरमेम्यायुः। १० उपस्या अस्तुरनि "यः सोमोऽसीवातिरत्र संत
मीषीचीरभेषुः। आसीमो अस्मां अरुहद्विहाया अगुन्मयत्र प्रतिरंत
आयुः। ११ दृष्टिं दिवः शतधारः पवस्व सहस्रवाजयु देववीते। संसिंधु
मिः कशसे वा वरा नः समुस्त्रियाभिः प्रतिरंत आयुः। १२ सविता पश्चात्तात्स
विता पुरस्तात्सवितो जरात्तात्सविता धरात्तात्। सवितानः सुवतु सर्वतार्ति
सवितानो रासतां दीर्घमायुः। १३ नवोनवो भवति जायमानो द्वाकेतुरुष
सामे सग्रं। भागं देवेभ्यो विद्धा ह्यायन् प्रचंद्रमास्तिरते दीर्घमायुः। १४

२४

श्रीरा

विद्यन्मयापतंती द्रविद्यो दुरंती मे अप्याकाम्यानि। ३ जनिष्ठो अपो नर्यः सजातः
पौर्वशोतिरत दीर्घमायुः। १५ उच्चादिविदाक्षिणावंतो अस्तुर्ये अश्वदाः सहते
सूर्येण। हिरण्यदा अमृतं भुजंते वा सोदाः सोमप्रतिरंत आयुः। १६ इंद्रो व
रुणा सोमं न सम दृष्टं रायं स्यापेयजमानेषु धत्तं। प्रजो पुष्टिं भुतिम स्या सुध
न दीर्घायुत्वाय प्रतिरंत आयुः। १७ इत्यायुः। हिं कृण्वती वसुपत्नी वसुतां वसु
मिच्छंती मनसा भ्यागात्। उहाम श्विभ्यां पथो अध्येयं सा वर्धतां महते सो भु
गाय। १ समिद्धस्य भयमाणः पुरस्ताद्धृत्न वन्वानो अजरं सवीरं। आरेद
मार्तिं बाधमान उध्रूयस्व महते सो भगाय २ वनस्पते शतवत्सो विरोहस

मंत्रसंहिता.

२५

हस्रवत्सगाविवृयंरुहेम। यंस्वामयंस्वधितिस्तेजमानः प्राणिनायमहते सोम
गाय। ३ इंदुदेवानामुपसस्येमायन्सहस्रधारः पवतेमदाय। नृभिस्तवा
नो अनुधामपूर्वमगानिद्रं महते सोमगाय ॥ ४ घृताडुर्लुप्तं मधुमसु
वर्णधनं जयंधरुणं धाय रयिच्छु। सणक सपत्ना दधरांश्च कण्व दारो हमा
महते सोमगाय। ५ अस्य बिंबः द्रुमतः प्रास्ति तस्ये इ सोमस्य वरमास्त
तस्य। स्वस्ति दामनसामादश्चोयेवो चीनो रेवते सोमगाय। ६ आनो गोत्रा
वर्दे र्हि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो ये तु वाजाः। दिवक्षा असि दृष ससस्य
शुण्ठोस्मभ्यं समघवन्वो धिगोदाः १ अस्माकमिह शृणु हित्व मिंद्रा

२५

राश्र

स्मभ्यं चित्रं उपधा हि वाजा न। अस्मभ्यं विश्वाधिपणः पुनंधीरस्माकं समघवन्वो
धिगोधाः। २ अथ स्वस्ति वाचन मंत्राः। मही घोः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्ष
तां। पिष्ट तां तो भरी मसि। १ ओषधयः संवदंते सोमे न सह राज्ञा। यस्मे दे
णोति ब्राह्मणः स्तराजन्यारयामसि। २ आकृते शेषु धावति पवित्रे परिषि
च्यते। उक्थेये र्ज्ञेषु वर्धते। ३ इमं मे गंगे यमुने सरस्वतिरुतुदि स्तोमं सच
ताप रुध्या। असि क्रयामरु दृधे वितस्तया जीर्णे ये शृणु ह्या सुषोमया ४
गंधदारा दुराधर्षा दित्यपुष्पा करीषिणी। ईश्वरी सर्वभूतानां तामिवो वः
कृपेभ्यः। ५ पूर्णा रवि परा पतस्तु पुष्पा पुनरापत। वस्ते व विक्रीणा वह

मंत्रसंहि.

२६

इषसूजं शतक्रतो ७ या ३० षधीः पूर्वाजातो देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा। मेनेनुव
भूणामहं शतं धामानि सप्तच। ८ अश्वश्चो निषदनं पेणो वो वसति कृता। गो
भाज इत्किं लसथ यस्मिन् वयं पूरुषं ९ स्योनापृथिवि भवान्दशरानिवशनी।
यश्चानः शर्मसप्रथः १० याः फलिनीर्या अपक्ता अपुष्या याश्च पुष्यिणी ११ इह
स्यातिप्रसूतास्तानो मुचं हंसः ११ सहिरस्तानि दाशुषे सुवातिसविता। म
गः १२ तं भागं वित्रभीमहे १२ हिरण्यरूपः सहिरण्यसं दृगपां नपासे दुहिर
ण्यवर्णः १३ हिरण्ययासरि धोने निषद्या हिरण्यदा दधत्यन्नमस्ते १३ युवा
सुवासाः परिवीत आगात्स उश्रयान् भवेति जायमानः १४ तंधीरासः कव

२६

राशु०

प्रउल्युतिस्वाध्या ३ मनसो देवयंतः १४ तत्त्वायामि ब्रह्मणा वंदमानस्त
दाशास्ते यजमानो हविर्भिः १५ अहेकमानो वरुण हवो ध्युरुशंसमान आ
युः प्रमोषीः १५ मातृदेवो भव ॥ पितृदेवो भव ॥ आचार्यदेवो भव ॥ अति
थिदेवो भव ॥ अबुद्धिस्तजानुमंडलः कमळमुकुटसदृशं मंजकीं श्रि
रस्याधाय दक्षिणेन पाणिना सुवर्णं पूर्णकलशं धारयित्वा ॥ भद्रं
कर्णेभिः शृणु ० ॥ द्रविणोदा ० सविता पश्चा ० नवोनवो म ० ॥ उच्चादि ०
५ आप उदं तु जीवसे दीर्घायुस्त्वय वचसे ॥ यस्त्वा हृदा कीरिणाम
न्यमानो मर्यमर्यो जोहवीमि ॥ जातवेदो यशो अस्मा सधे हि प्रजानि

मंत्रसंहिता.

२७

रमे अमृतत्वमशयो ॥ यस्मै स्वं सकृन्ने जातवेद उलोकमग्ने कृषावस्यो नः ।
अश्विनं सपुत्रिणं वीरवंतं गोमंतं रथिनं शतं स्वस्ति । संत्वांसि चामि
यज्जपाप्रजा मायुर्धनं च । बृहस्पतिप्रसूतो यजमान इह मा रिष
त् । ३ निकाशेति कामेनः पर्जन्यो वर्षतु फलवत्यो न उभोषधयः प
च्यंतां । योगक्षेमो नः कर्त्यंतां । उक्तातेव शकुने सामगायसि ब्रह्म
पुत्र इव सर्वेनेषु शंससि । वृषेव वाजी शुशुमती रपीत्या सर्वेतेनः
शकुनेषु इमावद्विश्वतो नः शकुनेषु पुण्यमावद । याज्ययाज्येति
प्रसुर्वेयाज्याः पुण्येवलक्ष्मीः पुण्यामेव तद्दुर्दमी संभावयति पु

२७

राष्ट्र

ण्याद्दुर्दमीस्तस्करुते । यस्य पुण्यं तदक्षत्रं । तद्दुर्दकुर्वते तोषव्युषं यद्वा वेत्त
र्य उदेति । अतक्षत्रं नेति । यावति तत्र सूर्यो गच्छेत् । यत्र जघन्यं पश्ये
त् । तावति कुर्वत यत्कारी स्यात् । पुण्याह एव कुरुते । तानि एतानि यमन
क्षत्राणि । तान्येव देवनक्षत्राणि । ३ तेषु कुर्वत यत्कारी स्यात् । पुण्याह ए
व कुरुते । स्वस्तये वायुमुपब्रवा महसामं स्वस्ति । भुवने स्थय स्पतिः । बृहस्पति
सर्वगाणं स्वस्तये स्वस्तय आदित्यो सोमवंतु नः । आदित्य उपमनीयः प
थ्यैवेत स्वस्त्या प्रयति पथ्यां स्वस्ति मस्युधंति स्वस्मेवेतः प्रयंति स्वयं स्तु
ति स्वस्त्युधंति । स्वस्ति न इन्द्रो बृहद्भवा । स्वस्ति न पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति
नः स्तादित्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्देधातु । अष्टो देवा वस

मंत्रसंहिता।
नैष्यलंविपा०

२६

वः सोम्यासः चतस्रो देवी रजराः श्रविष्ठाः ॥ ते यज्ञं पातुरजसः पुरस्ता
त् ॥ संवत्सरी एव मृतं स्वस्ति । स ध्यामस्तीमं सनुयामवा जनानामं च स
रथे होषयातं । यशो न पक्वं मधुगोष्ठं तश भतां शो आश्विनोः कायमप्रा ॥
सर्वा मृद्धि मध्यामिति तं वेत जसे वपुरस्ता तपये भवच्छंदो सिमध्यता
सरेरुपति धातगा यज्या सवेतो २४ द्वादशा हं परिभय सर्वा मृद्धि माध्या
सर्वा मृद्धि मध्यामिति य एवं वेद । स ध्यामस्महये नम सोपस य । मित्रं देवं मित्र
धेयं नो अस्तु । अतः राधान् विषा वर्धयंतः । शतं जीवे मशरदः सर्वा राः ॥
त्रीणि त्रीणि वै देवानां मृद्गाणि । त्रीणि छंदां त्रीणि सवनानि । त्रय इमे
लोकाः । स ध्यामि वत द्वीये एषु लोकेषु प्राति तिष्ठति । श्रिये जातः श्रियया

२७
पान्०

निरियाय श्रियं वयो जरित् भ्यो दधाति । श्रियं वसन्ते अमृतं स्वमाय न भवं
तिस्र्या समिधामिते द्यौः । श्रियं दएवेनं तद्विय आमा दधाति संततं मृ
चाव षट् कस्य संतत्यं संधीते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद । यस्मिन् ब्रह्मा न्य
जनयत् सर्वमेतदमुच्यते लोकमिदमुच्यते सर्वं । तन्नो नक्षत्रमाभिजिह्वि जि
ह्वे श्रियं दधात्यह एषीयमानं । अहं बुध्निय मंत्रं मे गोपाय । यमृषयस्त्रे वि
दविदुः । सचः सामानियजं वि साहि श्रीरमृता सतां । शुक्रे पिरंगै रज
आततन्वां क्रतुं पुनानः कविमिः पवित्रैः । शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रिये
मिमीरु हरी रनूनाः । तदप्येष भूतो को भिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुतः ।
स्थावसनग्रहे । आवि क्षितस्य कामये विश्वे देवाः सभा सत इति । अथा

नृपलं विपा० निषेकमंत्राः॥ समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यासु नानायेस्य निवि
 शमानाः॥ इंदो यावज्जीरुषभोररादस्ताः आपो देवीरिह मां भवंतु॥
 या आपो दिव्या उत वासोति स्वानि त्रिमा उत वायाः स्वयं जाः॥ समुद्र
 र्थायाः शुचयः पावकास्ता आपो देवी० या साराजा वरुणो याति म-
 ध्ये सत्या नृते अवपश्यं जनानां॥ मधुश्रुतः शुचयो यायावकास्ता०
 या सरोजा वरुणो या ससोमो विभवे देवा या सज्जं मंदं नि॥ वैश्वानरा
 या स्वग्निः प्रविष्टस्ता० त्रायंता मिह देवास्त्रयंतां मरुतां गृणाः॥ त्रायं
 तां विश्वाभूतानि यथाय मर्या असत्॥ आप इह उभे जीषे रापोऽत्र
 मीव चातनीः॥ आपः सर्वस्य भेषजीस्तास्ते कृण्वंतु भेषजं॥ हस्ता

२२

२२
विष्णु

म्यां दशशारवाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी॥ अनामायि ह्नुभ्यां क्षौताभ्यां त्वोप
 स्मृशामसि॥ इमा आपः शिवतमा इमाः सर्वस्य भेषजीः॥ इमा राष्ट्रस्य वद
 नीरिमा राष्ट्रभूते नृताः॥ याभिरिंद्रमभ्य पिंचत्य जायतिः सोमं राजानं
 वरुणं यमुं मवुं॥ ताभिरद्विरभिषिंचामि त्वामहं राजां त्वमधिराजो ह भ
 वेह॥ महोतं त्वामहीनां सम्राजं वर्षणीनां देरीजनि अजीजन द्रुद्राज
 नि अजीजनत्॥ देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ष्विनोर्वा दुभ्यां पूष्टो ह
 स्ताभ्यामगते स्ते जसा सूर्यस्य वचं सैदस्येंद्रियेनाभिषिंचामि व-
 लायश्चियेयशसेनाद्याय॥ इंद्रिये वा एतदस्मिं ह्येके यदुधिय
 दध्नाभिषिंचतींद्रियमेवास्मिं स्तदुध्यातिरसो वा एष ओषधिवन

नंषलंवि

30

स्पतिषु यन्मधुयन्मध्वाभिषिंचति रसमेवास्मिंस्तदधाति तेजो वा एत
 स्य शर्तं यदुतं यदुतेनाभिषिंचति तेजो वा एस्मिंस्तदधात्यमृतं वा एत
 दास्मिं लोके यदपो यदद्भिराभिषिंचात्यमृतं त्वमेवास्मिंस्तदधाति सो
 भिषिक्तो मिषिक्ते ब्राह्मणा यदहिरण्यं दधात्सह च सं दद्यात्सं चतुष्प
 दधात्तदधा प्रादुरसं रव्या तमेवोपरिमितं दद्याद्दपरिमितो वै क्षत्रियाप
 रिमितं स्यात्वरुध्यापि यथा रमे सारावं सं हस्त आदधाति स्वादिष्ठ
 यामादिष्ठयाप वस्वसो मधारया इन्द्राय पोतवे सत इति तां पिबेद्य
 तत्र शिष्टं रासिनः सतस्य यदि द्रो अपि बं च वीभिः इदं तस्य मनसा
 शिवेन सोमं राजान मिह भक्षयामि अभिस्वाह्वृष भारुते सतं सृज

रघुवीर

30

मिपीतये। तं पाव्यशुद्धीमदमिति योहवामसो सोमपी यस्कराधं प्रवि
ष्टः सहेवैतेनेंद्रोणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्य क्षत्रियस्य भक्षिते
भरति न सरांतां पीत्वाभिमंत्रयेत्तपामसो भंशानो भवेति तद्यथोवा
दः प्रियः पुत्रः पितरं प्रिया राजा यापतिं सरवं शिवमुपसृशस्याविस्मृत
वहेवैतेनेंद्रोणमहाभिषेकेणाभिषिक्तस्य क्षत्रियस्य सरावासो मोवा
न्यदानाद्यं सरवं शिवमुपसृशस्याविस्मृतः १ अथ गर्भाधानमंत्राः
त्रिष्टुभ्यो नितिकल्पयतु स्वप्नरूपाणि पिशतु। आसि चतुप्रजापतिर्धात
भेगदधातुने। गर्भधोहि सिनीवालि गर्भधोहिसरस्वति। गर्भते अ
श्विने देवा बाधतां पुष्करकृजा। हिरण्ययी अरुणीयं निर्मथतो अ
श्विना। तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सतव १ नैजमेष परापतस्तपु

नंयलं

३९

चः पुनरापत। अत्येमे पुत्रमां कोये गते मा धे हियः पुमान्। यथेयं पृथि
री मरुत्ता नां गे मा धे हियः। एवं तं गर्भ मा धे हियः मे मा सिसृ तवे
। विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणा स्यां नाया गवी न्यां। पुमो संपुत्र मा धे हियः
शमे मा० प्रजापतेन त्वेदेता न्यन्यो विश्वा ज्ञातानि परितो बभूव।
यत्का मास्ति ज्ज दुम स्तनो अस्त वयं स्याम पतयोरयीणां। अप
नः शेषु च दध मग्ने शु शुग्धारयिं। अपनः शेषु च दधं। स क्षेति
यास्त गां तु या वस्त या च यजामहे। अपनः० प्रयदुं दिष्ट एषां प्रा
त्मा का सश्च स्तयः। अपनः० प्रयते अग्ने स्तन योजाये माहि प्रते
वयं। अपनः। प्रयदग्नेः सह स्वतो विश्वतो यंति भानवः। अप० तं

प्रीषान्

३९

हिविश्वतो मुख विश्वतः परिभूरसि। अपनः० द्विषे नो विश्वतो मु
खाति नावेव पारया। अपनः० सनः सिंधुमिव नावयाति पषास्व
स्तये। अपनः० २॥ याः फली नीर्या अफला अपुष्पायाश्च पु
ष्पिणीः। इह स्पति प्रसूता स्तानो भु चं त्वं हसः। वधेन हसं प्र
दिवा तं स्वयः कृण्वानः स्तने ३ स्वाये। पिपर्थि त्स हस रपुत्र
देवा त्सो अग्ने याहि न तम वा जे अस्मान्। वयं ते अष्टैर्गुण उक्थे
विधेम वयं हयै प्रावक भद्र शोचे। अस्मे रयिं विश्व वारं समि
न्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि। अस्माक मग्ने अध्वरं कृण
वस सहसः स्तनो त्रिषधस्तु हव्यं। वयं देवेषु स कृत स्या मश

मेरा नत्रिवसुथेन पाहि। विश्वानि नो दुर्गे हा जात वेदः सिंधुन ना वा डरिता
 तिपधि। अग्ने आत्रिवन्नमसा गृहानो ३ स्मा के बोध्या विता त नून। य
 स्वा दृदा की रिणाम सन्यमानो मर्त्य मर्त्यो जो हवी मि। जात वेदो यशे
 अस्मो सु धे हि प्रजा भिरग्ने अमृतं त्वं मर्या। यस्मे त्वं सु कृते जात
 वेद उ लोक मग्ने कृणवस्यो न। आश्विनं सपु त्रिणं वीरवंतं गोमं तर
 यिनं शते स्वस्ति। ६ अग्नि स्त विश्व वस्तमं तु वि ब्रह्माण मुत्तमं।
 अतर्त्तं श्रावयस्यति पुत्रं ददाति दाशमपे। अग्नि र्देहाति सत्यं ति सास
 हयो युधानृभिः। अग्नि रस्यै रघुष्यं जेतार मपराजितं। सूर्यो नो दि
 वस्यो हिस्यादि पंचर्व सूर्ये तं प्राग्भवत्। उदी र्घातः पतिवती ह्ये ३

पाविश्वाव संनमसा गीर्भिरीके। अन्यामिष पितृषदं च न्नां सते भागोज
 तुषा। तस्य विद्मि। उदी र्घातो विश्वाव सो नमसे कामहेत्वा। अन्यामिष प्र
 कार्यं संजायं पयो सजा। अन्त क्षरा संजवः संतुपं थो यत्तं पूष शिवतः
 मामे रयस्य स्या बीर्जं मनुष्या ३ वपंति। यान ऊरु उरा ती विश्रया रे यस्य
 स्या पु शंतः प्रहरा मशेपं। योग र्भ मोषधी नां गवां कृ णो र्यवतां। पत्ने न्यः
 पुरुषी णां। अहं ग र्भ म द धा मोषधी ष्व ह वि श्वे षु भुवने ध्वतः। अहं प्रजा
 अजन यं पृ थिव्या महं ज्ञानिभ्यो अपरी पुत्रात्। इति ग र्भो धानं
 त्रोः। पुंसवनं मंत्र द्वा स क्षेपणे स्तु भोक्तृ द्यं। आते ग र्भो योनि
 मेतु पुमान्वा ण इवे बुधिं। आविरो जाय तं पुत्र स्ते दश मास्यः। अ-

नंभलं वि०

३३

गिरेतुप्रमोथदेवतां सोसो प्रजापुचतुमृशुपाशात्॥ तदयं यत्ता वरुणो नुमन्व
तां यथेयं स्त्रीषोत्रमघं नरोदात्॥ यत्ते सुशीमे हृदये हितमंतः प्रजापते॥ म
येह मातृद्विदं संनाहं पौत्रमघं निधौ॥ ३२ अनेन भार्याद्वयस्पर्शनं॥ इति
पुंसवने उपयुक्ताः॥ अथ नवलोभनमंत्राः॥ तत्र सहस्रशीर्षेति षोडश चेस
क्तमुपयुक्ते॥ तद्धिरितमेव प्राग्वत्॥ हिरण्यगर्भः समवर्त्तता ग्रेभृतस्य
जातः पारिरेक आसीत्॥ सदाधारपृथिवीं द्यामुते मंकिस्मे देवाय हविषा
विधेम॥ य आत्मदा वरुदायस्य विश्व उपासते प्रशिष्यस्य देवाः॥ यस्य
ध्यायायतं यस्य मृत्युः कस्मे देवाय हविषा वि० यः प्राणतो निमिषतो म

य्यी ३ पान

३३

हिवैक इद्राजा जगती व भव॥ य ईशे अस्यादि पदं चतुष्यदः॥ कस्मे० ये स्मे मे
हियं वतो महिस्वा यस्य समुद्रं रसया सहा दुः॥ यस्य माः प्रादिशो यस्य वादू क०
येन धोरुग्राष्ट्रिषी व दृष्टु येनः स्वः स्तमितं येन ना कः॥ यो अंत रिक्षोरजसो
विमानः कस्मे०॥ ये कंदसी अवसातस्तभाने अभ्येक्षेतां मनसारे जमाने॥
यत्राधि सरुदितो विभाति कस्मे०॥ आपो हयवृद्ध हती विश्व माय नृग
भंदधाना जनयंती रग्निं॥ ततो देवानां समवर्त्तता सरैकः॥ कस्मे० यश्चि
दाफे माहिना पथे पश्य दृष्टं दधाना जनयंती र्गुहं॥ यो देवेष्वधि देव एक
आसीत् कस्मे०॥ मानो हिंसी० ताः षोडशो ताः श्वससहो मोपयुक्ताः॥ आ
धुष्यमिति सत्तं गुर्विणी कुक्ष्य भिमंत्रणे विनियुक्ताः॥ आयुष्यं वर्चस्यं रा

नंषलं विपा. यस्योषमीदृष्टं। इदं हिरण्यं वर्चस्वे जेनाया विशतादिमा। उच्चैर्वा जि
 एतनाषाटसंभासाहं धनं जयं। सर्वाः समग्रा भद्रा हिरण्ये स्मितामा
 हिताः। शुनेमहं हिरण्यं स्वपितुर्मानेव जगृभ। तेन मां स्तुयस्व चमकैरं
 २५ पुरुषप्रियैः। सम्भ्राजं च विराजं चाभिर्योऽवमेध्रवा। लक्ष्मीराष्टस्यथा
 मुखे तथा मामिदं संस्तुज। अग्नेः प्रजातं पारिमहिरण्यं ममृतं जज्ञे अधि
 मर्त्येषु। यदनद्वे दस इदेन रद्वेति जरा मृत्युर्भवति यो विभुर्त्ति। यद्वेदराष्ट्रीयान्
 जावैरुणो यदुदेवी सरस्वती। इंद्रेय इन्द्रावेदतमे वर्चस आयुषो न
 तद्रक्षा सिमपिशाचाश्च रंति देवानां भोजः प्रथमं जज्ञे ३ तत्र गोवि
 भर्तिराक्षायणा यदहिरण्यं स देवेषु कणुते दीर्घमायुः समनुष्णेषु कणुते दीर्घ

नामुः। यदा बध्नाक्षायणा हिरण्यं शतानी कायस्तु मनस्यमाना। तन्न
 आवधामिशतशारदाया युष्मान्तरदाष्टिर्यथा सत्। एता इर्तुं क्षेमधु
 मस्तु वर्णं धनं जयं धरुके धारयिष्यु। शंकराक सपत्ना दधरांश्च क
 ण्वदीराहमां महते सोमगाय। प्रियं मा कुरु देवेषु प्रियं राजस्तु मा कुरु॥
 प्रियं विश्वेषु गोप्त्रेषु मा यिध हिरुचा रुचं। आग्निर्येन विराजति सूर्यो
 येन विराजति॥ विराज्येन विराज्यति तेनास्मान्ब्रह्मणस्पते विराजस मि
 थं कुरु॥ इति सूक्तेन मणिकंठे समावर्तते प्रमुन्येति सूत्रितत्वाद् उपयुक्तं॥
 अथाग्निराशिषः॥ अग्नेः पूर्वस्मात्तरो अर्थमेतं रथी वाध्वानमन्वाव
 रीकुः। तस्माद्भियावरुणदूरमायंगोरो नक्षोमोराविजे ज्यायाः॥

नंष्वलंवि० कुर्मस्तु आयु रज रंयदनेयथायु तोजात वेदो न रिष्याः॥ अथावहा रि
 सुमनस्यमानो भागं देभ्यो हविषः स जात॥ प्रयाजान्मे अनुयाजान्श्च
 केवला नू र्जस्व तं हविषो दत्ते भागां॥ चतं चापो पुरुषं चोपयानामग्निः
 २५ श्वदीर्घमायुरस्तु देवाः॥ तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवळ उर्जस्व तो ह
 विस्तु भागाः॥ तवाग्नेयस्यैव यमस्तु रवस्तु भानमतां प्रदिशश्च त
 स्तः॥ ४॥ आता ददातु दाशुषे प्राची जीवा तु महितं॥ वयं देवस्येधीम
 हि सुमतिस्तस्य भर्तृणाः॥ आता प्रजा नानामुतराय ईशो आते दं विश्वं सुव
 नं ज जाना॥ आता ह्यहीरनिमिषा निचये त्रय इद्वयं च तमिज्जु होत॥ राका
 मेहं सुहवां सुष्टु तीक्ष्णैश्च योतनः सुगा वो धतु त्मना॥ सव्यं त्वपः सु
 यो वि यमान या ददातु वीरं शतदाय मु रूयं रुयं॥ यास्तु राके सुमत

शान्
 २५

यः सपेशसो याभिर्देदा सिदा शुषे वस्तुनि॥ ताभिर्नो अद्य स्तुम नाउ
 पागहि सहस्रपोषं सुभगैरराणा॥ २ प्रजापतेन ह दे दता न्य० इति सीमं
 तो लय नं॥ प्रते दधा मिमधना द्यु तस्य वेदं सवित्रा प्रस्तुतं मघो नो॥ आयुष्मान्
 गुह्यो देवताभिः शतं जीव शरदो लोके आस्मिन्॥ मेधांते देवः सविता मेधांते
 वीसरत्नती॥ मेधांते अश्वि रश्विनो वीधन्तां पुष्करस्त्रज॥ अश्मा भव परशुभे
 बहिरस्य मस्तु तं भव॥ वेदो वेपुत्रनामासि संजीव शरदः शतं॥ इन्द्रश्च
 निद्रा विद्या निधे हि चित्तिं दक्षस्य स्तुभगत्वमस्मे॥ पोषं रयीणा भरि संत
 नूनां स्वाधानं वाचः सुदिनत्वमङ्गा॥ अस्मे प्रयं धिमघ वतून् लीषिन्

नंष्पलं विपा. निद्राये ॥ १० ॥ विश्ववारस्य भरेः ॥ अस्मेशतं शरदो जीवसे धा अस्मै वीरा
 न्द्रवत इंदु शिषित् ॥ इमां कुमार भरो धरां जयतु दीर्घमायुः प्रजीवसे ॥
 ३६ अस्मै सानो प्रयुं जाना आयुर्वर्चो यशो बळं ॥ तमर्वतं न साना सिमरुषं
 नदिवः शिशुं ॥ मर्मृज्यंते दिवै दिवै ॥ बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः ॥
 अष्ठानुत्त उदरं ॥ उत स्याज्जः यता हरी कुमारः साहदेव्यात् ॥ प्रयता स
 घाददे ॥ एषवां देवा वश्विना कुन्ना कुमारः साहदेव्यः ॥ दीर्घायु रस्त
 सोमकः ॥ तं युवं देवा वश्विना कुमारं साहदेव्यं ॥ दीर्घायु पंक्तु सानन ॥
 इति नाम कर्मण्या शिषः ॥ निष्कर्मणे स्वस्ति नो मिमीता मिह्यं कारोप

पान

३६

सां तथा प्रातिरथ सूक्त जाप्य तत्र धर्तुर्देवहितमिति सूर्यावलो कृतं ॥ १ ॥ अ
 नपते नस्य नो देह्यु नमीव स्य शरुभिणः ॥ प्रप्रदातारं ता विष ॥ ऊर्जे नो धेहि
 द्विपदे चतुष्पदे ॥ इति अन्नप्रारानं ॥ अन्न आयुषि पवस आस्तु वोर्जमिषं
 चतः ॥ आरे बाधस्व दुष्टानां ॥ अग्निर्क्षपिः पवमानः पांचजन्यः पुरोहितः ॥
 तमीमहे महागयं ॥ अग्रे पव स्वस्वपा अस्मे वर्चः सवीर्यं ॥ दधद्रुयि मयि
 पौषं ॥ प्रजापते ॥ उष्ट्रे नवाय उदके न हीत्युदने ॥ अदितिः केशान्वप स्वापु उ
 दंतु जीवसे ॥ ओषधे त्रायसे न ॥ स्वर्धिते मे न हिंसी ॥ दत्तावपस्तु वित्तं दत्त
 रेण सोमस्य राहो वरुणस्य विद्वान् ॥ तेन ब्रह्म णो वपति तमस्मा युष्मां

नैष्यते. ज्वरदहियथासत्। येन धाता बृहस्पतेरग्नेरिन्द्रस्य चायुषेव यत्। तेन त आ
 युषेव धामि सस्रोक्थाय स्वस्तये। येन भूयश्च रात्र्या ज्योत्स्नं पश्यति सूर्य।
 तेन त यक्ष्णरेण मर्वता सपेशसाव सापवसि के शान्। शुं धि शिरो
 मा स्या युः प्रमोषीः। इति चैतु मंत्राः॥ अथोपनयन विवाहादीनव
 ग्रह मख मंत्राः॥ गणानां त्वा गणोति हवामहे क विंक वीना मुपमश्रव
 स्तमं। ज्येष्ठराजं ब्रह्म णा नू ब्रह्म ण स्पत आनः शृण्वन्तु ति भिः सी दसा
 दनं। अज्ञानं सप्त मातरो वेधा मशा सत श्रिये। अयं क्रवोरयी लां कि
 चिकेत यत्। २ जात वेद से सून वाम सोम मराती यतो ति दहाति

पान

३७

वेदः। सनः पर्व दति दुर्गाणि विश्वानां ववसि कं दुरिता स्यग्निः। क्षेत्र स्पृ
 ति ना वयं हिते ने व जयामसि। गामश्च पोषायि त्वा सनो म्वाती दशे। ४
 आहूस्ते नरे जसा वर्तमानो दिव्ये शयन मृतं मर्त्यं च। हिरण्य येन स वितार
 थेना देवो याति भुवना निपश्यन्॥ अंबकं यजामहे सगंधिं पुष्टिवर्द्धनं।
 उर्वारक मिव बंधनान् मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्॥ ३ अग्निं दूतं वृणीमहे
 होतारं विश्व वेद सं। अस्य यज्ञस्य सक्तुः। २ अक्ष मे सोमो अब्रवी
 दंता विश्वानि मे पजा। अग्निं चा विश्व शो भुवमा पश्य विश्व मे पजीः॥ ४

नं० ३० गोरी मिमाय साठि दानि तक्ष सेकपदी द्विपदी साचतुषदी । अष्टावदीन
 वपदी वतुषी सहस्राक्षरा पतरमेवोमन् । आप्यायस्व समेतुने विश्व
 तः सोम वृष्टं । भवा वाजस्य संगथे । अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्सातिः पृ
 थिव्या । अर्य । अर्धारे तोसि जिन्वति । यदक्रंदः प्रथमं जायमान उः
 घं स मुद्रा उत वापुरीषात् । अयेन स्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्त्य नहि
 जाते ते अर्वन् । स्योनाष्टाधि विभवान् क्षरानिवेशनी । यन्मानः शर्म सप्र
 थाः । उद्धुध्य ध्वं समनसः सखायः सामग्निर्मिध्वं बहवः सनीकाः ।

३५

धान

३५

दधिक्रामाग्निमुपसंभवे वीमिद्रावतो वसे निदूयेवः । विष्टोर्नुकमिति स
 कः । इदं विष्टुरिति सकः । इदं स्यते अतियदयो अर्हं यमुद्विधाति कतुम
 जनेषु । यदीदय वृषस सतप्रजाततदस्मात्कद्रविकं धेहि चित्रं । ब्रह्म
 णस्य ते स्वमस्य र्यतास्तत्तस्य बोधितनयं च जिन्व । विश्वं तद्भुव्यं द
 वंति देवा इह देमविदथे सुवीराः । इन्द्रश्चेष्टा ० १५ शुक्रः शुशुक्रा
 उवाच जानरः प्रप्रासमीची दिवो नज्योतिः । इन्द्रो विश्वतः सारिहवामहे
 जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः । इन्द्राणीमास्तनारीषुस्ततगायहम
 श्रवः । नह्यस्या अपरं च नजरसा मयते धति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः । श

नं प्ले वि० मागिरानिभिः कारुणः सप्ततुस्तयेः। शंवातो वात्वरया अपास्त्रिधः। यमाय सो
 मंरुनुतयमायजुः कृता हविः। यमं हयइगो गच्छ सग्निदतो अरं कृतः। प्रजा
 पते० कथानाश्चित्र आशुव हती सदा वधः सरवा कथा शचिष्ठया वृता २२
 ॥ मोषुणः परापरानिर्शतिर्दुर्हणावधीन। पदी सत्तुष्टया सह। आयं
 गोपस्त्रिरक्रमी दसदन्मातरं पुरः॥ पितरं च प्रियं स्वः॥ केतुं कृण्वन् केतव
 पेशोमर्या अपेशसे। समुषादिरजायथाः। उषो वा जं हिवं स्वयश्चित्रो मानु
 षे० जने। तेना बहसकं तो अध्वरं उपयेत्वा गृहं निवद्वयः। ब्रह्मज्ञं =
 शानप्रथमं पुरस्ताद्वितीमत्। करुचो वेन आवह। स्रुध्या उपमा अ

पान

२२

स्यविष्ठाः सतश्च यो निमसतश्च विवः। २७ सोमं राजानं ४ भवसे गिर्गोभि
 हवामहे। आदित्या विष्णु सक्तं ब्रह्माणं बह्वहसति। अनेन स्विष्टकृते। ततः
 प्रागुक्तमष्टौ लोकपादं मत्राः। आवाहनादिषु प्रयुज्यते। इन्द्रो विश्वत०
 वरुणः॥ १ अग्निं दत्तं व० कृतं। यमाय० ३ मोषुणः०४ त्वं नो असे वरुण
 स्यविद्यन् देवस्य हे को वयासि सीष्ठाः। याजिष्ठो वं दितमः शोश्चानो
 विश्वा देवांसि प्रमुमुग्ध्यस्मत्। ५ तव वायवृतस्य ते त्वष्टुर्जा मातरं द्रुता
 अवास्या वृणीमहे। ६ सोमो धेनुं सोमो अर्वतमा शुं सोमो वीरं कर्म
 प्येददाति॥ सारन्यं विदेध्यं स भयं पितृश्रवणं यो ददाशयसे॥ ७ ॥

नंषलंवि. तमीशानंजगतस्तुस्तुषस्यातिंधियंतिन्मवसेहूनहेवयं। प्रफानोय
 थावेदसामसदुधेरारितापायुरदध्यःस्वस्तये। ८ इतिनवेग्रहम
 खलोकाप्रमंजाः। अथशांतिस्तुतानि. ३०० आनोसद्राः
 ४० कतरोयंतुविश्वतोदध्यासे। अपरीतासउद्दिदः। देवानोयथासदामि
 दुधेअसन्नप्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे। देवानांभद्रासुमतिर्सुहृ
 यतांदेवानांरातिरासिनोनिर्वर्ततां। देवानांसरयुमुपसेरिनावयंदेवा
 नआयुःप्रतरंतुजीवसे। तान्पूर्वयानिविदाहूनहेवयंभगंमित्रमरि

पान

तिंदसमक्षसिधं। अथमणंवरुणं सोममश्विनासुस्वतीतःसभगामयः
 स्वरत्न। तन्नोवानोमयोधुवातुभेषजंतन्मातापृथिवीतसितायोः। तद्रा
 वाणःसोमशितोमयोभवःस्तदाश्विनाशृणुतंधिष्यायुवं। तमीशा
 नंजगतःस्तुस्तुषस्यातिंधियंतिन्मवसेहूनहेवयं। प्रफानोयथावेद
 सामसदुधेरारितापायुरदध्यःस्वस्तये। १ स्वस्तिनइंद्रोवदुश्र
 वास्वास्तिनःपृषाविश्ववेदाः। स्वस्तिनःस्तार्क्ष्योअरिष्टनेमिस्वस्तिनो
 बृहस्पतिर्दधातु। वृषदश्वामरुतः। एभिन्मातरःशुभंयावानोविदधे
 पुत्रमयः। अग्निजिह्ममनवःस्तुस्वस्त्योविश्वेनोदेवाअवसागम

नंषत्तं० निह। भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः भद्रं पश्येमाक्षभिः जनाः॥ स्थिरे
 रं गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्महेशेभ्यो नमः॥ शतमिन्द्रशरदो
 अंतिदेवाय त्रानश्रुं काजरसंतनूनां पुत्रासाय त्रपितरो भवन्ति
 मानोमध्यारीरिषतायुर्गतेः॥ आदितिर्यौरदितिरंतरिक्षमदिति
 माता सपिता सपुत्रः॥ विश्वे देवा आदितिः पंचवना अंतिरिति जात
 मदितिर्जनित्वं॥ २ स्वस्ति नो मिमीता मश्विना भगः स्वस्ति देव्य
 दितिरनर्वणः॥ स्वस्ति पूषा असुरो दधातु न स्वस्ति धावा पृथि

धान
 धि
 ४१

वीरुचेतुना। स्वस्तये वायुमुपब्रवामहे सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्य स्थितिः॥ बृहस्पति
 सर्वगो स्वस्तये स्वस्तये आदित्या सो भवतु नः॥ विश्वे देवानो अद्या स्वस्त
 ये वैश्वानरो वसुरग्निः रग्निः॥ स्वस्तये देवा अवन्तु भव स्वस्तये स्वस्ति नो
 रुद्रः पातंहसः॥ स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति॥ स्वस्ति न इन्द्रो
 अग्निश्च स्वस्ति नो आदिते रुधि॥ स्वस्ति पृथामनुचरेमसूर्या चंद्रमसा॥
 पुनर्ददता द्युता जानता संगममहि॥ स्वस्त्ययन ताक्ष्यं मरिचनेमि मह
 द्रुतवायसं देवतानां॥ असुरस्त्रमिंद्रसं स्वस्त्ययन ताक्ष्यं मरिचनेमि मह
 रुद्रं॥ अं होतु च मां गिरसं गयं च स्वस्त्ययन ताक्ष्यं मरिचनेमि मह
 यतपाणिः शनो प्रपद्ये स्वस्ति संवाधे पतयं नो अस्तु॥ ३ ॥

नं० लं० शंनइंद्राग्नीभवतामवोभिः शंनइंद्रावरुणा रातहव्या॥ शमिंद्रा सोमा
 सवितायशयोः शंनइंद्रा पूषणा राजसातो॥ शंनो भगः शमुनः शं सो
 अस्तु शंनः पुरंधिः शमुसेतुरायः॥ शंनः सस्यस्य सयमस्य शंसः
 शंनो अर्यमा पुरुजातो अस्तु॥ शंनो धाता शमुधर्तानो अस्तु शंन
 उरुची भवतु स्वधाभिः॥ शंनो दसी बहती शंनो अद्रिः शंनो देवानो
 कृहवानि संतु॥ शंनो आग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शंनो मित्रावरु
 णावसिध्विना हंशं॥ शंनो सस्यतां सुकृतां नि संतु शंन इषिरो अग्नि
 वातुवातुः॥ शंनो द्यावापृथिवी पूर्व कृतो शमंत रिक्ष दशयेनो अ
 स्तु॥ शंन ओषधीर्वनिनो भवंतु शंनो रजसस्यतिरस्तु जिष्णुः॥

षान

४२

॥ १ शंनइंद्रावरुणमिर्देवो अस्तु शमादिस्येतिर्वरुणः स शंसः॥ श
 नो रुद्रो रुद्रमिर्जलायः शंनः स्वष्टाग्ना मिर्गृहशृणोतु॥ शंनः
 सोमा भवति ब्रह्म शंनः शंनो ग्रावाणः शमुसेतु यज्ञाः॥ शंनः
 स्वरुणां भित्तयो न वंतु शंनः प्रस्वः १५ शम्यस्तु वेदिः॥ शंनः
 सूर्य उरुचक्षुः उदेति शंनः श्वतस्वस्यः प्रादिशो भवंतु शंनः
 प्रवेता भ्रवंयो भवंतु शंनः सिंधवः समुसेतु पः॥ शंनो आ
 दिति भवंतु ब्रह्मणिः शंनो भवंतु भरतः स्वकाः॥ शंनो विष्णुः

नषेलेवि० शम्पुषानो अस्तु शन्नो भवित्र शम्बस्तवाधुः। शन्नो देवः सविता त्रायमाणः
 शन्नो भवन्तु सप्तविभातीः॥ शन्नः पर्जन्यो भवतु प्रजापतिः शन्नः क्षेत्र
 स्यपतिरस्येस्तु शम्पुः॥ २ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ३ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ४ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ५ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ६ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ७ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ८ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ ९ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥ १० शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु शं सरस्वती स
 हधी पतिरस्तु शम्पुः॥

४३

षान

४३

आदित्या रुद्रा वसवो जपं जनेदं ब्रह्म क्रियमाणं न वीयः। ऋषेः पितृ नो दि
 याः पार्थिवो सोमो जाता उत ये याज्ञियः। ये देवानां याज्ञियानां मनीय
 जत्रा अमृता सत इमाः। ते नो रासं तां सुरा गायमघ यूयं पात स्वास्ति
 मिः सदातः॥ ३ शंवतीः पारयं सेते दृष्टं तिव चो युजाः। अभ्यारंतं
 यमाकेतुं य एवेदमिति ब्रुवन्। भासो केतुं परिश्रुतं भारती ब्रह्मवर्द्ध
 नीः। संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रुवन्। इंद्रस्तं किं विभुं
 प्रभं भानुनेयं सवस्वतीः। येन सूर्यमरोचय च येने मेरोदसी उभे।
 जपस्वोचनं अंगिरः काण्वं मेध्यातिथिं। मात्वा सोमस्य बर्हस्व
 तस्य मधु मत्तमः। स्वममेमं कं अंगिरः शोचस्व देवस्त्ववीतमः। आश

नंषलंवि

४४

तमशंतमाभिरभिष्टिभिः शान्तिः स्वस्ति मकुबत । शानः कनिकददेवः प
जन्यो अभिर्वेषतु । शान्नो पावाट् रथिवी शंप्रजाभ्यः शान एधिदिपदे
शंचतुष्यदे । ४ आशुः शिशानो वषसोन भीमोधनायनः क्षोभण
श्वर्षणीनां । संक्रंदनो निमिष एकवीरः शतं सेना अजयत्सा कसिं
इति संक्रंदनेनानिमिषेण जिह्नुना युत्कारेण उश्चवनेन धृष्टुना । त
दिंदेण जयततत्सह ध्वं युधोनर इषु हस्तेन च धावति स इषु हस्तेन
निषंगभिर्वशी संसृष्टास युध इंदोगणेन । संसृष्टा जिह्मो म पावाट्
शार्धुः । ग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता । बहस्पते परिदीयारथेन रक्षा

प्रीषात्

४५

हामित्रं अपबाधमानः । प्रसंजं सेनाः प्रमृणो मुधा जयं न स्माकमेध्यवि
तारथानां । बलविज्ञायः खर्वी खर्विरः प्रवीरः सह स्वान्वाजी सहमा
न उग्रः । अभिवीरो अभिसत्त्वा सहोजा जेत्रा मिंदरथमा निषंगेति
व । गोत्रमिदं गोविदं वज्रबाहुं जयंत मज्म प्रमृणंत मौजसा । इमं
सजाता अनुवीरयध्वमिदं सखायो अनुसरन्ध्वं ॥ ५ अति
गोत्राणि सहसा गाहमानो दयो वीरः शतमन्युरिंदः । इत्यवनः
एतन्नाथान् युध्यो ३ स्माकं सेना अबतु प्रयुत्सा इंद आशानेता व
हस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः । देवसेनानाथभिर्भजती
नां जयंतीनां मरुतो यंत्राः । इंदस्य वृष्टा वरुणस्य राजा आदि

नंभलंवि० त्यानांमरुतां शङ्केउग्रं। महामनसां सुवनयवानां धेधो धेदेवानां
 जेयतामुस्त्रात्। उर्ध्वयमघवन्नायुधान्युस्त्रात्वंनांभामकानां
 मनांसि। उद्ब्रह्मजिनांवाजिनांनुदधानां जयतांयंतुघोषाः
 ५५ । अस्माकमिंद्रः समृतेषु ध्वजे जेष्वस्माकंयादृषवस्तजयंतु।
 अस्माकंवीरा उत्तरे भवंस्वस्मां उदेवा अ वताहवपु। अमीषां
 चितं प्रति लोभयंती गृहाणा गान्यपवपरे हि। असि प्रेहि निदे
 रुहस्तशे केरं धेना मित्रास्तमसा सचंतां। प्रेता जयता नर इंद्रे
 वः शर्मयन्तु। ५३ उग्रावः संतु कवा हवोना धृष्या यथा सथा।

य्यीषात्

५५

असेयासेनामरुतः परेषामभ्येति न ओजसा स्पर्धमाना। तां
 गृह्णत तमसाप ब्रतेन यथा मीषा अन्यो अन्यं न जानात्। उरंध
 धां अमित्रा भवता शीर्षाणा अहयद्व। तेषां वो आग्निदग्धाः
 नायग्निस्रव्णानामिंद्रोहं। तुवरं वनं। ५०॥ मुंचामिस्त्राह विषा
 जीवनायकमश्नत यदमाहुत एजयश्मात्। प्राप्तिर्जग्राप्तिह
 यादेवेतदेनंत स्यादंडाग्नी प्रमुमुक्तमेनं। यदिक्षिता युयुदिवा
 परतो यदि मृत्यो रंतिकल्नी एव। तमाहरामिनिर्सेतरुपस्त्रा
 दस्पापमेनं शतशारदाय। सहस्राक्षेण शतसारदेन शतशता

मंत्रसंहि. युषाहविषाहर्षमेनं। यशतंयथेमंशरदोनयातींद्रोविश्वस्यउ
रितस्यपारं। शतंजीवशतदेवर्द्धमानःशतंहेमंतान्कृतमुवसं
नान्। शतमिंद्राग्नीसविताबृहस्पतिःशतायुषाहविषमंपुनर्दुः
४६ ॥आहर्षस्त्वाविदंत्वापुनरागाःपुनर्नव। सर्वांगेसर्वतेचक्षुःसर्वमा
युश्चतेविदं। ११॥ ह्यम्पुवाजिनंदेवर्द्धंतंसहावानंतस्तारंरथा
नं। अरिष्टवेनेमिष्टतनाजमाशुंस्वस्तयेताक्ष्यमिहादुवेम। इन्द्र
स्येवरातिमाजोदुवानाःस्वस्तयेनावमिहीरुहेम। उर्वश्नष्टधीव
कुलेगभीरेमावामेतोमापरेतो रिषाम। सद्यश्चिद्यःशवसापंच

यीषान्

४६

रुहीःसूर्यश्चज्योतिषापस्ततान। सहस्रहाःशतसा अस्वरंदिर्नर
स्मावरंतेयुवतिंनशयौ। १२ महित्रीणावोस्तद्यक्षंमित्रस्यार्थमा
ः। दुराधर्षवरुणस्य। नहितेषाममाचननाध्वससुकारणेषु। ईशेरि
पुत्रपशंसः। यस्मैपुत्रासोआदितेप्रजीवसेमर्थाय। ज्योतिर्यच्चैत्यज
सं। १३ तच्चैयोरा० महतेकरोमिम ३० शान्तिः३ शान्तिसुक्तानीति।
रात्रेसुक्तान्यथः। रात्रीव्यख्यदायतीपुरुत्रदेव्य१क्षभिः। विश्वा
आर्धधित। ओर्वश्नाजमूर्यानिवतोदेव्य१दत्तः। ज्योतिषावाधते
तमः। निरुस्वसारमस्कृतोपसंदेव्यायती। अयेदुहासतेतमः। सा

नंष्यलं नो अद्ययस्यावयं नितेयामन्नविस्महि। वक्षेनवसतिवयः। निग्रायाः
 सो अविक्षतनिपटंतो निपाक्षिणः। निश्येनासञ्चिदर्थिनः। यावया व
 क्यं १ वक्यवयस्तेन मूर्म्यो। अथानः सुतरा सव। उपमापेयि शतमः
 ५७ कृष्टवक्तुमस्ति त। उपसर्गो वयातय। उपतेगा इवाकरं। वणीषडुहि
 तदिवः। रात्रिस्तोभंन जिशुषे। १ अरात्रिपार्थिवं रजः पितरप्रायु
 धामभिः। दिवः सदां सिद्धती वितिष्ठस। आह्वेषं वर्त्तते तमः। ये ते रात्री
 नृचक्षसो युक्ता सो नवतिर्नव। असीति संवत्सरा उतो ते सप्त सप्ततीः।
 रात्री प्रऽपद्ये जननीं सर्वभूतनिवेशनी। भद्रां भगवतीं कृष्णं विश्वस्य
 जगतो विशां। संवेशनीं संयमिनीं गृह्णक्षत्रमालिनीं। प्रयनो हं शि

व्यापार

५७

वा रात्री स देवार्मशी महिभद्रपारमशी मास्यो नमः। शतार्थं तद्विजातीनां
 वृषिमिः सोमपाश्रिताः। सग्वेदेत्वं संमुसला रातीयतो निद्रातिवेदः
 येहां देवीं प्रपद्यंति ब्रह्मणा हव्यवाहिनी। अविद्यावदुविद्यावासनः पश्ये
 ति दुर्गाणि विभवा। ये अग्निवर्णं शुभं सोम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः। तो
 तारयति दुर्गाणि नावेव सिद्धं दुर्गितासग्निः। दुर्गेषु विषमेद्योरे संश्रामेरि
 पु संकटे। अग्निवोरनिपातेषु सर्वग्रहनिवारणे। दुर्गेषु विषमेषु त्वं संश्रामे
 ये पुर्वनेषु च। मोहयित्वा प्रपद्यंते तेषां मे असंयंकुस्तेषां मे अभयंकुर्वीत
 मः। केशिनीं सर्वभूतानां पंचमी तु जनाभुच। सामां सर्वां दिशां देवीं सर्वतः
 परिरक्षतु सर्वतः परिरक्षत्यो नमः। नामग्निवर्णी तपसा ज्वलंती वेरो न नीकर्म
 कलेषु जगतां। दुर्गां देवीं शरणमहं प्रपद्ये सुतरा सितरसे नमः। दुर्गा दुर्गेषु स्था

नैषलं वि. नेपुशलोदेवीरभिरुये। इदं दुर्गास्तवं पुण्यं शत्रोरात्रौ सदापठेत्। रात्रिः कुशि
 कसो भरो रात्रिर्वीभरद्वजी रात्रिस्तवं गायत्रं। रात्री सक्तं जपेन्नित्यं तत्कालं
 उपपद्यते। २ उत्कं कथातुं शुश्रूक्ष कथातुं जहिष्वया तु मुतलोकयातुं। सप
 ४८ णं यातु मुत गृध्रयातुं दृष्टे देव प्रमण रक्ष इंदु। पिशंग भस्त्रिम भृं पां पिशा-
 चिं मिंदु सं भण। सर्वरक्षो निबर्ह्य। यत इंदु शयामहे तनो नो अभयं कृधि।
 मघव नृक्षि तव तनू कृतिभिर्विद्विषो विमृधो जहि। त्वं हिराधस्य ते राधसो
 महः क्षयस्यासि विधतः। तं ह्यवयं मघवन्निंदु गिर्वेणः सक्तं वंतो हवामहे। इ
 दस्य कुतश्च हापरस्यानो वरेण्यः। सनो राक्षसश्चरमं समध्यमं सपश्चात्स्या
 तुनः पुरः। त्वेन्नः पश्चादधरा दुत्तरासुर इंदु निपाहि विष्वतः। आरे अस्म

प्रीपान्

४८

कृणुहि देव्यं भयमारे उहेतीरदेवीः। अद्याद्याश्वश्च दिंदुत्रा स्वपरे चनः। वि
 श्वाचनो जरितं स्तस्यते अहं दिवान्तं चरक्षिषः। प्रसंगी शरो मघवा
 तुवी मघः संमिच्छे वीर्ययकं। उभाते बाहू दृष्ट्वा शतक्रतो नियावज्जं
 मिमिक्षतुः। ३ स्वस्तिदाविशस्पतिर्दं त्रहा विमृधो वशी। दृष्टे इंदुः पुर
 तुनः सोमया। असयं करः। हिमस्य स्वाजरा पुण्ड्राशले परिब्रधामसि।
 उदत हृदो हिनो भुवो मिर्ददा तु तेषु लं शिशीत क्रुदो हिनो भुवो मिर्ददा तु
 भेषजं। अंधित कामग्निमजरद्वीसः शिशुरागमत्। अजात पुत्रपक्षाया
 हृदयं मम धूयते। विपुलं मनं बद्धा काशं चरजात वेदः कामाय। मां चरक्षपु
 त्रोश्च शरणं भूतव। पिंगाक्षलोहित ग्रीव रुक्मवर्णनमो स्मृते। अस्या

नंषलंबिया निबहेण स्योना सागरस्योर्मयो यथा। इंदुक्षत्रंददा तुवरुणायभिषिचतु। श
 ४२ ववोनिधनंयतिजयस्त्वेब्रमतेजसा। कपिलजटीं सर्वभूतं वाचिं प्रससेदे
 वतं। वरुणं मशाम्मणे मयपुत्रं श्वरक्षतु मयपुत्रं श्वरक्षस्यो नमः॥ साग्रं वष
 शतं वैवपिबस्वादचमोदच। दुर्गवतां तद्विजां श्वैव प्रजां च पशुपालया॥
 यावदादिस्य संपत्तिं यावद्भुजतिजं द्रुमाः॥ यावद्वायुः पूवायति ताव
 ५२ ऊर्ध्वजया जय। येन केन प्रकारेण कोवी नाम नुजी वति। परेषा मुपका
 शर्थं यज्जी वतिसजी वति। एतं वैश्वानरी सर्वदेवं नमोस्तुते। ५ स्वः
 नः स्वधाधिकरणे सर्वे निष्ठापयगिरं। आसूर्यमन्यात्स्वपयद्गुं जं जयतां
 प्रियादहं। अजगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान्। तस्य पसं धाति धव

स्तगाधमशीमहि। कालिको नाम सर्पो नवनागसहस्रबलः। यमुन इदेहस्यो
 जातो १ यो नारायणवाहनः। यदिका किक दूतस्य यदिकाः कालिका दूया
 त्र। तन्मभूमिमति क्रीते निर्विषो यानिका किकः॥ आया। हीदु पथिभिरीक
 तेभिर्यद्भूमिमं नो भागधेयं जषस्व। तृतां जदुर्गातु रस्येव योषां गस्ते
 पैतृष्वे सग्रीवपायिव। यशस्करं बलवंतं प्रक्षु त्वं तमेव राजाधिपतिर्वभ
 व। संकोटो नागाश्च पतिर्नराणां समंग द्यं सततं दीर्घमायुः॥ कर्कोटको
 नाम सर्पो यो हृदी विष उच्यते। तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्पे नमोस्तुते। ५॥
 ॥ माविर्भेद्यमरिष्यसि परिखापामि सर्वतः। घनेन हं निदृश्वि कमहं
 उनागतं। आदिसरथवेगेन विष्टोर्वा दुबलेन च। गरुडपक्षानि पातेन भू

नं० ५०

५०

मिंशुमहायशाः॥ गरुडस्य जातमात्रेण च यो लोकाः प्रकंपिताः॥ प्रकं
पितामही सर्वा स शैलवनकानना॥ गगनं नष्टं चंद्रार्कज्योतिषं न प्रका
शते॥ देवताभयमिच्छातां मारुतो न पूवायति॥ भो सर्पभद्रमद्रं ते हरं ग
लुमहायशाः॥ जनमेजयस्य यदुक्तांते आसीकवचनं स्मर॥ आसीकवच
नं कृत्वायः सर्पेन निवर्तते॥ शतधा विद्यते सूर्ध्वः शिंशु वृक्षफलं य
था॥ यो जरस्कारुणा जातो जरत्कन्यां महायशाः॥ असिर्नितस्य सर्पा
पभंदंते हरं गलुमहायशाः॥ असिर्नितं चार्चयिष्यन्तीतीचापियं स्म
रेत्॥ दिवा वा यदि वारात्रौ नास्ति सर्पभयं हरेत्॥ अगस्तिर्माधवश्चै

ध्वीकन

५०

दासं शंबरदंष्ट्रा आवतं॥ याभिः पूर्वोद्योत्सदस्युमावतं ता०॥ याभिर्वेम्बि
पिपानमुपस्ततं कालं॥ याभिर्विज्जानिंदुवस्यथः॥ याभिर्व्यश्वसुत
पथिमावतं ताभिः॥ ३॥ याभिर्नरशयवेयाभिरत्रये याभिः पुरा
मनवेगातुमीषयुः॥ याभिः शरीराजतं स्युमरश्मये ताभिः॥ याभिः
पटवी जठरस्य मज्जनाग्निर्नादीद्विज्जिह्वो अज्जना॥ याभिः
शर्याभमवथो महाधने ताभिः॥ याभिरंगिरो मनसा निरण्यथो गं
गद्युथो विवरे गोअणीसः॥ याभिर्मनुश्चरद्विषास उमावतं ताभिः॥
याभिपत्नी विमदायं न्यूहयूरधवा याभिररुणी रशि दतं
याभिः सुदास ऊहयुः सुदेव्यं ताभिः॥ याभिर्शतातीभवथो

नंषलंविपा-

५३

ददायुषेभुज्युयाभिरवयोयाभिरधिरुं। ओम्यावतीसुमरा मृत
स्तभतामि०४॥ याभिः कुरुनुमसनेदुवस्यथो जवयाभि
यूनो अर्वतमावतं। मधप्रियंभरिभोयत्सर उन्ना स्ता० याभिर्नरंगो
पुयधंनृणाह्येक्षेत्रस्यसातातनयस्य तिनवम्। थः॥ याभीरयो अ
वथो याभिरर्वतस्ताभि० याभिः कुरुसमा र्जनेयं शतक्रतुप्रतु
वर्तिप्रचदभीतिमावतं। याभिर्ध्वंसंतिपुरुषंतिमावतंताभि
अन्नस्वतीमश्विनावाचमस्मै कृतेनोदस्त्रावृष्टामनीका। अ
धूयेवसेनिहृयेकावृधेवनो भवतंवा जसातो। कभिरक्त
भिः परियातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सोमगेभिः। तन्नोमि०५

५३

शिव

कनिकदंष्ट्रुपंप्रबुवाणइयतिवाचमस्मितेवनावं स्तमंगलश्चशकुनेभवान्ति
मात्वाकाचिदभिभाविश्याविदत् मात्वाश्येन उद्धधीन्मा सुपणो मात्वाविविदि
विपुमान्वीरा अस्ता पित्र्यामनुप्रादिशंकनिकदंष्ट्रुमं गलाभद्रवादीवदेह
अवक्रंददक्षिणतो गृहाणां सुमंगलाभद्रवादीवक्रुते मानस्तनदेशतमाद्य
गंसावृहद्वदमविदथ सुवीराः १ प्रदक्षिणिदभिगृणंतिकारवावृयावदंत
वृथाशकुंतयः उभोवा उचोवदतिसामगाद्वगयायत्रंचत्रेष्टुभैवानुराजति
उद्गातवशकुन्त सामगायसिब्रह्म पुत्रद्वसवनेष्टुशंससि वृषववाजी शिशुमु
तीरपीत्या सेवतोमः शकुनेभद्रमावदविश्वतो नः शकुनेपुण्यमावद आवद
स्तंशकुनेभद्रमावद तृष्टीमासीतः स्तमतिचिकिद्भिः यदुत्पतिवदसिक करि
येथावृहद्वदमविदथ सुवीराः २ भद्रवददक्षिणतो भद्रमुत्तरतोवद भ

नष्टं

५४

द्वंद्वस्तान्नोवदभद्रं पञ्चात्कपिं जल भद्रं वद पुत्रे भद्रं वद गृहे पुत्र भद्रमस्माकं वद भ
द्रं नो अश्वयं वद भद्रमधस्तान्नोवद भद्रं मुपरिष्ठा न्नोवद भद्रं भद्रं न आ वद भद्रं
नः सर्वतो वद असुपलं पुरस्तान्नः शिचं दक्षिणतः कृषिधि अक्षयं सततं पञ्चा
द्वंद्वमुत्तरतो वद गृहे यौवनानि महयसि शिग्युषा मिव उंडुभिः शकुंतक प्रदक्षिणं श
नं पत्रासितो वद आवदं स्वं शकुने भद्रमा वद लघुः सुवीराः इदं स्वर्गं देवक प्र
निदोषं इति शिष्टाः अर्चत प्राचेन प्रियमेधासा अर्चत अर्चत पुत्रका उत पुत्रं नष्टं
वैत गंधद्वारां इराधर्षा दित्य पुष्टो करीषिणी इश्वरी सर्वभूतानां तामिवाहो व
दये श्रियं आयनेते परायणे दुर्वा रोहं तु पुषिणीः द्रुदाश्च पुंडरीकाणि समुद्र
स्य गृहाद्वये अग्निस्तु विश्वमेव स्तमं तु विब्रह्माणामुत्तमं अतर्जं श्रावयस्य
तिष्ठन्तं ददाति दारुणे यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उलोक मग्ने कणव न्योतं

५४
गम

अश्विनो स भुवुत्रिणं वीरवंतं गोमंतं रायं न शते स्वास्ति स्वस्ति न इदो वद भद्रं यशस्क
रं वलवं मायुः ९ भोजं त्वामिन्द्र वयं कुर्वेम ददिध्वमिन्द्रापां सिवा जानू अविदी
द्वचित्रयान ऊती कृषिध्वं निद्रवस्य सोमः भोजाजिग्युः सुरसिं योनिमर्गं भो
जाजिग्युर्वेध्वं ह्यामुवासाः भोजाजिग्युरंतः पेयं सुराया भोजाजिग्युर्वेध्वं
हृताः प्रयंति भोजायाश्चं समजं त्याशुं भोजायास्ते कन्या ३ शुभमाना भो
जस्येदं पुष्करिणी विवेश्म परिष्कृतं देवमाने वचित्रं भोजमश्वः सुष्टुवाहो
वहंति सुष्टुवाहो वत्तेते दक्षिणायाः भोजं देवा सोवता भरषु भोजः शत्रू
न्ममनी के पुजेता स्तविध्यामिन्नामहं विश्वस्या मृतभोजन अमेत्राता
ममृतं मियेध्य उयजिषं ह्यवाहन स्वाहुः पवस्व दिव्या यजन्मने स्वाहु रिद्रो
यस्तद्वी तुनाम्ने स्वाहु मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमा इ अय

नंषले-

भ्यः २ उपास्मे गायतानरः पवमानो ये देवे अग्निदेवाः इत्यक्षते अग्निते सुधु
नापयो धर्वाणो अशिञ्जयुः देवं देवाय देवयु सनः पवस्व को जयुश्च शंशुवशं
जनाय शमर्वते शंराज नोषधीभ्यः बभ्रवे नुस्वत वसोरुणायादिविस्मृशं
सोमाय गाथमर्वते हस्तस्युते हिरादिभिः सुतं सोमं पुनीतन मधावाताव
तामधु ३ एतान्मंत्रान्नाह्मण भोजने पठन्ति अस्मिन्स्त्रा सुवसना न्यषा
मिधन्तः सुदुधाः पूयमानः अग्निचंद्राभेते वेनो हिरण्याभ्यश्वात्त्रयिरा
देव सोम ४ युववस्त्राणि पीवसावसाथे युवो रक्षिद्रा मंतवा हसगोः अ
वाति तरतं विश्वं मन्तानि विश्वसते न मित्रावरुणा सचथे २ वेदिष देषि
यधामा यस्तु द्युते धास्मिन् प्रभरा यो निमग्नये वस्त्रेणो ववा स्यामन्म
ना शुचिं ज्योती रथे ३ उक्त्र वणी तमोहनं ३ प्रसेनानीः शरुो अग्रस्था

पान्
५५

नांगव्यवेति हृषते अस्य सेना भद्रान्कृष्वनिद्रहवात्सखिभ्य आसोमो वस्त्रा
रत्तसानिदन्ते ४ ५ भस्त्रावस्त्रा समन्या ३ वसानो महान्कृ विनिवचना निशंसन्
आवच्य स्वचम्योः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ ५ सतुवस्त्राण्य
धपेशना निवस्तानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः अरुषो जातः पदद्वयोः पुरोहितो रा
जन्मही ह देवाव ६ ९ एतान्मंत्रान्वस्त्रदाने पठन्ति हस्तस्य ते प्रथमं वाचा अ
ग्न्यं यव प्रेतनाम धेयं दधानाः यदेषां श्रेष्ठं यदग्निप्रमासीत्येणा तदेषां निहितं
एहाविः सक्तुमिव तित उना पुनंतो यत्र धीरा मनसा वाचमक्रत अत्रा सरवा
यः सरव्या निजानते सद्रुषां रुदमीर्निहिता धिवाचि यज्ञेन वाचः पदवी यमायन
तामन्वविदन्त पिपुप्रविष्टं तामाभ्युदधः पुरुत्रातां सप्त रेभा अग्निसंन
वन्ते उत्तमः पश्यन्त ददर्श वाचमुतत्तः शरण्वन् शरण्यो येना उत्तोत्समेतन्व ९

नंषलं

५६

विसृजेतायेवपस्य उशती सुवासाः उतत्वं सख्योश्चि रपीतमा दु नैनं हि नं स
पिवाजिनेषु अधेन्वाचरति माययेषवाऽचंशुश्रुवां अफलोमपुष्पां ९ यस्मि
स्याजसचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति यदींश्रणोऽस्य लकं श्रणोति
नाहि प्रवेद सुकृतस्य पंथां अक्षयंतः कर्णयंतः सखायो मनोजवेष समाव
भूतुः उनादध्नास उपकक्षा सउत्वे हृदा इव क्त्वा न्त्वा उन्नेद हृद्रे हृदात
ष्टेषु मनसो जवेषु यद्वाह्मणाः संयजंतं ते सरवायः अत्राहत्वं विज दुर्व द्या
भिराह ब्रह्माणो विचरंत्युत्वे इमे येनाकीदु परश्चरंति नू ब्राह्मणा सोममु
ते करासः त इते वाच मसि पद्य पापया सिरीस्तं त्रंतन्वते अप्रज ज्ञेयः
सर्वे नंदंति यशसा गतेन सभाः सा हेन सरव्या सरवायः किल्विष

षान्
५६

स्थितुषाणि धीषा मरुद्दिनो भवति वा जिनाय संचांतः पोषमास्ते पुपुष्वा
नायत्रं लो गायति शकरोषु ब्रह्मात्मा वदति जा तविद्या यज्ञस्य मात्रां विमिमीत
उत्तः २ इदं लक्ष्मीस्तु तं तेवदन् प्रथमा ब्रह्म किल्विषे कूपारः सलिलो मातरि
श्वा वी २ बुद्धरास्तप उग्रामयो भूरापो देवीः प्रथमजा भूतन सोमो राजा प्रथमो
ब्रह्मजा यो पुनः प्राय उद द्रुणीयमानः अन्वर्ति तावरुणो मित्रा आसीदग्निर्हो
ता हस्त गृह्या गृध्रिनाय हस्तनेव ग्राह्य आधिर स्या ब्रह्मजा ये यमिनेव
देवाचन नूदताय प्रद्येत स्तुष्टु एषा तथा राक्ष गुपित क्षा त्रियस्य देवा एतस्या
मवदंत पूर्व सप्तभयः सप्तमये निषेदुः भीमा जाया ब्राह्मणाः स्योपनीता
दुर्धा ददा धिति परमव्यामन ब्रह्मचारी चरति वे विष द्विषः स देवानां भव
त्येकमेवं तन जाया मन्व विदं हृद स्यातिः सोमेन नीता कुक्कां ९ न देवाः ७

नं०

५७

पुनर्वेदेवा अदुः पुनर्मेनुष्या उत राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्देवः पु
नर्देवब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकोत्विषं डिजेष्टयिष्या भक्त्या यारुगायामुपास
ते ये येन दक्षिणया समक्ता इन्द्रस्य सख्यममृतं च मानुशं तेभ्यो भद्रं
मंगिरसो वो अस्तु प्रातिगृह्णीतमानवं सुमेधसः य उदाजन्मिनो रोगो मयं वस्वत
नामिंदवपरिवत्सरेवत्तं दीर्घायुत्वं मंगिरसो वो अस्तु यस्तनेन मयं यमारो यद्
यन्दिशप्रथमं यन्दिश्वीमातरं वि सुप्रज्ञास्त्वमंगिरः अयं नाभावदतिवल्कुरो
गृहे देवपुत्रा सपयस्त धृणातन सुब्रह्मण्यमंगिरसो अ विरूपास इदं यस्तु
इंभीरवपसः ते अंगिरसस्तनवस्ते अग्नेः परिजादिर ९ ये अग्नेः परिजादिर
विरूपासो दिवस्पति नवम्बो नुदश गो अंगिरस्तमः सचा देवेषु मंहते इंद्रेण युजा
निरुजं तवाघतो ब्रह्म गोमंतमश्विनं सहस्रं मेददातो अष्टकथ्ये ९ श्रवो देवेषु क

वाम

त प्रत्नं ज्ञायतामयं मनुस्तोक्ते वरो हनु यः सहस्रं शताश्वं सद्यो दानाय मंहते नतमभ्यो
तिवृश्चनदिवद्वसन्वारं सावर्ण्यस्य दक्षिणा विसिंधुखिप्रैथे उत दासा परिविष
स्मद्विष्टी गोपरीणासा यदुस्तुर्वश्रमामहे सहस्रदायाममीर्मा रिषन्मनु सूर्येणास्य
यतमाने तु दक्षिणा सावर्ण्यं देवाः प्रतिरं स्वायु योस्मिन्नथाता असनामवाजं २
परावतो ये दिधिषंत आप्यं मनुप्रीता सो जनिमा विवस्वतः यया ते येन कृष्यस्य बहि
र्षिदेवा आसते ते अधिबुवंतुनः विष्वादिबोत मस्या निनं धानामा निदेवा उत यद्दि
यानिवः ये स्तु ज्ञाता अदितेरद्रु सारिये द्युधि व्यास्ति मद्रुश्रता हवं येभ्यो माता
मध्क मात्पिन्वते पयः पीयषं द्यौरदितिरद्विवहोः उक्च उष्मा नृपत्तरा नृवन् स स्तु
स्ता आदित्यां अनुमदा स्वस्तये नृचक्ष सो अनिमिषंतो अर्हणा ब्रह्मदेवा सो अमृ
तं मानशुः ज्यातीरया अहिमाया अनागसो दिवा वष्मो यां वसते स्वस्तये सम्प्रज्ञो

येसुवधोयज्ञमाययुरपरिदुतादधरेदिविस्वशंभुयं तंआविवासनमसासुवृत्ति
 निर्महो आदित्या ७ अदितिं स्वस्तये ३ कोवस्तोमंशधातियं जुषं ज्ञोषथ विश्वेदे
 वास्तोमनुषोयातिष्ठन कोवोध्वरं तु विज्ञाता अरंकरद्येनः पर्षदसंहस्वस्तये ये
 भ्योहो ज्ञोप्रथमाभाये ज्ञेभनुः समिद्धाग्निर्मेनसासतहातृभिः न आदित्या अभ
 यं शर्मयतु तस्मान्नः क नैसुपथास्वस्तये यद्देशिरेभुवनम्यप्रचेतसा विश्वस्य
 स्थातु जैगतस्त्रमंतवः तेनः कृतादकृतादेनसस्ययेद्यादेवासः पिष्टतास्वस्त
 ये भरेष्विंद्रं सुहवं हवामहे होमुचं सुवृत्तं देव्यं जनं अग्निं मित्रं वरुणं सातयम
 गंधावा एधि वी मरुतः स्वस्तये सूत्रा माणं एधि वी द्यामनेदं सुशर्मोणमदि
 तिं सुप्रणीतिं देवीं नावस्वरित्रामना गस्तमस्ववंती मा रुहेमास्वस्तये ४
 विश्वे जयजत्रा अदिवोचतातयत्रायत्रध्वनोऽरेवाया अभिदुतः सत्ययावो

नं पृ ३
 ९८

देवदूसा दुवेमश्यव तो देवा अयसे स्वस्तये अपामीवामधविश्वामना दुतिमया
 रातिं दुर्विदत्रामघायतः आरे देवा देषो अस्मध्वयो न नो रूपो शर्मयतु तास्वस्तये
 अग्निः समर्तो विश्व एधते प्रप्रजाभिर्जोयते धर्मणस्पति यमादित्या सोनयथा
 सुनीति भिरति विश्वानि दु रितास्वस्तये यं देवा सो वथवा जसातो यं शरसाता
 मरुतो हिते धने प्रातये धाणं रथमिंद्रसानसि मरिष्यंत मा रुहेमास्वस्तये स्वचि
 नः पथमा सुधन्वसि स्वस्त्या ५ सु वृजने स्ववेति स्वास्तिनः पुंथ्या सुधन्वसि स्व
 त्रैरुयेषु योनिषु स्वास्ति राय मरुतो दधातन स्वास्ति रिद्धि प्रपथे श्रेष्ठारे क्वा
 स्वसर्पिया वाममति स्नातो अमासो उरणे निपातु स्वावेशा भवतु देव गोपा
 एवाकृतः सत्तुरवी वृध द्यो विश्व आदित्या अदिने मनीषी इराणा सो नरो अम
 र्यना स्ता विज्ञतो दिव्या गयेन ५ नये प्रजां मे गोघायामृतत्वाय जीवस

नंषलं

५८

जातां जनिष्यमाणां च अमृते सत्ये प्रतिष्ठिता युवं वस्त्राणि ० स्क मित्रस्य च
रुधैरुणां बलीयस्ते जो यशस्वी स्तु विरंसमिदं अनाहनस्य वदनं जरिदुप
रीदं वा ज्यतिने दधे हं इव दमजिनदाने उपयुक्ताः यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्र
प्रजापतेर्यस्य हजं पुरस्तात् आयुष्ये मय्यप्रतिमुंच शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु
तेजः तत्सवितुर्वेणी महैवयं देवस्य भोजनं श्रेष्ठं सर्वधातमं तुरं भुगस्य धी
माहि देवस्य स्वासवितुः प्रसवे भिनोर्वा दुभ्या पूष्टो हस्ताभ्यां सविता ते ह
स्तमग्रभीत् २ अग्निराचार्यस्त्वासाविति तृतीयं कस्य ब्रह्माचार्यसि
प्राणस्य ब्रह्मचार्यसि कस्त्वाकिमुपनयते काययत्या परिददामि युवा णान
सुवासाः प्रिवीत आगात्सु उश्रेया न्भवति ज्ञायमानः तंधीरासः उक्वय
उन्नयंति स्वाध्या ३ मनसा देवयंतः अग्नये समिधमित्याग्निकार्यपि युक्ता

ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्
अन्यत्सर्वं सज्जोक्तं ब्रह्मा दनमंत्राः सदसस्पतिमद्रुतं प्रियमिदं स्य काम्यं
मनिमेधामया शिषं गायत्री सपिष्यः इति च मेधा ज्ञमभनमंत्राः मेधामय
मंगिरसा मेधां सप्तमपयो ददुः मेधामिदं ब्रह्माग्निश्च मेधां धाता ददातु ते मे
धांते देवः सविता मेधां देवी सरस्वती मेधांते आश्विनो देवा वाधन्तां पुष्करस्त्र
जा यामेधा अप्सर पुगंधर्वेषु च यन्मनः देवी या मानुषे धेया सामा मेधासि
शताद यन्मेवाज्जं तदमतां शक्यं यदनुब्रुवे निशामतं निशामासि माहि व्रतं स
हव्रतं पुष्टया स ब्रह्मणा संगममहि शरीरमेविकक्षुणा यान्मेमधुमदुधं अ
दधो महमसो रुर्या ब्रह्मण आनीस्तु सतं मेमा प्रहासीतु मेधां देवीं समभन
सो जुषाण वृंदा प्रतिनो जपस्व मह्यं मेधां वदमस्यं धियं वदमेधावी भूया सम

नैष्य

जराजगिष्णु सदसस्पतिमदु तं ० च यामेधां देवगणाः पितरश्च उपासते नय
मानेधया येनेधा विनं कुरु मेधाव्यदहं सगणाः सुप्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यम
तिः सुशेवः महायशाधारयिष्ठुप्रवक्ता भूया समस्यश्चुदयाप्रयोगे नाशायि
त्रीबलाशस्यारुशथोपयिकामसु अथोततस्ययदमाणां पापाशेगना वि
नी ६ इति मेधासूक्तं ॥ अथ दक्षपलाचुशत्वं श्रद्धामेधां वदेहि मे वृक्षा
धिपतमस्तु भ्यं मेमंत्रसं निधो भव सुश्रवः सुश्रवा असियथात्वं सुश्रवः सु
श्रवा अस्मै वं मां सुश्रवः सौश्रवसं कुरु यथात्वं देवानां यज्ञस्य निधियो मे विदु
वमं हं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूया सं संमावर्तते नोपयुक्ताः सुवं वस्त्रा
णि ० अश्वतस्ते जोसीत्यादि सूत्रोक्ताः आयुष्यमिति सूक्तं प्राग्वत् म ६०

ममाग्र इति दशभिः समिद्धो मः ममासेवर्चो विहवेष्णु वयं तं धानास्तन्वं धुषे
म मद्यं नमंतां प्रादिरश्च तस्वस्वयाध्यक्षेण प्रतना जयेम मम देवा विहवे संतु
सर्वे दृढवंतो मरुतो विष्णुरग्निः ममां तरिक्षमुरुलो क मस्तु मह्यं वातः पवतां क्रोमे
आस्मिन् मयि देवा इविणमायु जंतां मत्याशीरस्तु मयि देव हूतिः देया हुताशेव
नुषंतपूर्वरिहगः स्याम तन्वा सुवीराः मह्यं यज्ञं तु मम यानि हव्या कृतिः सत्यान
नस्तो मे असु येनो मानिगां कतमच्च नाहं विश्वे देवा सो अधिवाचतानः दे
वीः पनुवदुरुतः कृणोत विश्वे देवा इह वीर्यध्वं महास्महि प्रजया मात
रक्षिर्मा रधामहि षते सोमराज न ६ अग्ने मयं प्रतिबुद्धं परेषां मदधोगा
पाः परिपाहिनस्त्वं प्रत्यं वायं तु निगुत पुनस्ते ३ मेधां चिंतं प्रबुधां विवेशत् धा

नंषलं.

६९

ताधानृणां च वनस्य यस्पतिर्देवं ज्ञातारमतिमातिषाहं इमं यज्ञमश्विनो भावहस्य
तिर्देवाः पांतु यजमानं न्यथोत्तु उरुच्यवानो महिषः शर्मयस दास्मिन्नुवे पुरु इतः पु
रुक्षुः सनः प्रजापे हयैश्वर्यं देयं मानो गीरिषो मापरादाः पुनः सपत्ना अ
पते भवं हिंसाग्नि भ्यामव बाधामहेतान् वसवो रुद्रा आदित्या उपरिस्पृश
मो अंवेत्तारमधिरा जमक्रन् अर्वाचमिद्रममुतो हवामहे योगाजिद्रनामि
सश्वजिद्यः इमं तोयज्ञविह्वेजुपस्वास्य कुल्मो हरिवो मेदितं स्वा ३
नमनक्तं स्नायादयस्तत्रोक्ताः अथ संध्यावन्दनोप जुक्ताः सूर्यश्च
नामन्युश्चमन्युपतयश्च मनुकृतेभ्यः पापेभ्यो रक्षतां यद्रात्र्या पापम
कार्षे मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यां मुदरेण शिश्ना रात्रिस्तद्वन्दनं कल्प

यिह शाव

तु यात्किंच दुरितं मायि इदमहं माममृतयोनि सूर्ये ज्योतिषी जुहोमि स्वाहा
आपाहिष्णामयो भुवस्तान ऊर्जे दधात न महे रणाय चक्षसे यो वः शि
वंत मोरसस्तस्य भाजयते हनः उशनीरिचमातरः तस्मा अरुंगमा मवा
यस्य क्षयाय जिन्वथ आपो जनयथा चनः शंनो देवो रतिष्ठय आपो
भवंतु पीतये शं यो रातिरस्त्रवंतुनः इशाना वार्याणां क्षयं तीश्वर्षणीना
अपो याचामि तेष जं अनप्सु मे सोमो अब्रवीदंत विश्वानि भेषजा
अनिं व विश्वं भुवं आपः पृणीत तेष जं वरुथंत न्वे ३ मम ज्यो
क्लस्यं दृशे इदमापः प्रवहत यात्किंच दुरितं मायि यद्राह माभिर्दु
द्रोहय द्वा शेष उता न्तं आपो अद्या न्वचा रिषं रसेन समग

लंदि० स्माहे पयस्वानग्न आ गाहेतं मा संस्तुज वचसा सस्रुषीः स्रुपसोदिरान
 तं च सस्रुषीः वरेण्यं कर्तुं र्हमा देवी रवसे कुवे भद्रं नो अपि वा तय
 मनः ३ स्तुते चेति त्रीणि अथोपस्थानानि ॐ मित्रो जना न्यात
 याति ब्रुवाणा मित्रो दाधार पृथिवी सुत द्यौ मित्रः कृ० ६३ दीरनि मिपावति
 वहे मित्राय हव्यं दत्तव जुहोत प्रसामित्रमर्तो अस्तु प्रमस्वान्यस्त आदि
 स्या शक्षति व्रतेन न हन्यते न क्षीयते नो तो नैनमहो अभ्रा सति नो न दुरा
 त अनवीमीवा स इ कया भद्रं तो मि तद्रुवो व रिमन्त्रो द्वाष्टियव्याः ॐ लीपापा
 दस्य स्पत्रत शुपक्षियतो नयं मित्रस्य सुमती स्या अपमित्रो नमस्यः सुश
 वो राजा सुक्षत्रो अजानि ह्यवेधाः तस्य नयं सु मती याद्रि पस्यापि स

देसौ मनसे स्याम महं आदि सोममसोपसद्यो यातय जुनो गृणोते सुशेवः त
 स्मा एतत्पन्यत माय जुष्टमग्ने मित्राय हविरा जुहोत १ मित्रस्य चर्षणी धृतो वो
 देवस्य सोमसि धुस्तं चित्रं वस्तमं अभियो मादिता दिवं मित्रो ब भव सप्रथाः
 अभिश्चोतिः पृथिवी मित्राय पंचये मिरे जना अभिष्टि शवसे स देवान् विश्वा
 न्विभार्ते मित्रो देवेष्वा युषु जनाय दत्तवार्देषे इषदष्टव्रता अकः २ तद्दे
 दिवो दु हिते राविभाती रूपं बुव उषसो यद्रुकेतुः वयं स्याम यशसो जनेषु त
 द्यौश्च धत्ता पृथिवी च देवी उदुसं जात वेदसं १३ प्राग्लिखितं यच्चिदि
 ते विरायथा प्रदेववरुणव्रतं मिनीमसि धवि धवि मानो वधाय हलन्वे जिहो
 कानस्य रीरुधः माहृणा नस्य मन्यवे विमृळी कायते मनो रथी रश्चन सं
 दिते गीर्भिर्वरुणसोमादि पराहिमे विमन्यवः पातंति वस्य दृष्टये वयो नव

६३ संत्रसंहि सगीरुष कदाक्षत्रधियं नरमावरुणं करामहे मृळीका योरुचक्षरं १ तदित्समानमाशोतेवेने
 तानप्रयुञ्जतः धृतव्रतायदाशुषे वेदायोवीनां परमं तद्विज्ञेणपततां वेदनावः समुद्विधः वेद
 मासो धृतव्रतो द्वादशप्रजावतः वेदाय उपजायते वेदवातस्य वत्ते निभुरोत्तेष्वस्य रहतः
 वेदाय अध्यासते निषसादधृतव्रतोवरुणः पस्त्या ३ स्वा साम्राज्याय सुक्रतुः १
 वयमद्येद्रस्य प्रेषावयं श्ववाचे महिसमये वयं पुरामदिचनो अनुद्युन्त न स सुक्षान्वर
 मनुष्यान् इत्युपस्थाने युक्ताः श्रीवणीकमोपयुक्ताः ३० अग्निमीळे सके
 कुपुंभकस्तदब्रवीद्दिरेः प्रवर्त्तमानकः दृष्ट्विक्स्या रसं विषमरसं दृष्ट्विक्ते विषं २ वम
 ने धुत्तिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्व्यस्त्वमश्मनस्परि तं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वेष्टपांन्
 पतेजायसे शुचिः ३ आवदस्व ४ सोमस्य मातव संवक्ष्यन्ते वार्द्धिं चकार विदधे राम
 यज्ञध्वे देवां अष्टादीद्यध्वं जे अद्रिं शमाये जग्ने तन्वं जुषस्व ५ गृणानां जमदग्नि

नायो नावृतस्य तं पतं पातं सोममृतावृधा ६ स्वां ह्यग्ने सदमिस्त्वमन्यवो देवासो देवमरतिन्ये
 रिरदन्ति त्वान्ये रिरिरे अमर्त्यं यजत मे सैष्वा देवमा देवं जनत प्रचेत सं विश्वमा देवं जनत
 प्रचेत सं ७ धामं ते विश्वं धुवनमधिष्ठितमंतः समुद्रं दृष्ट्वा ८ तरायुषि अपामनीके
 समिधयं आसृ तस्तम श्याममधुमंतं त ऊर्मि ९ अवो ध्याग्निः समिधा जनानां
 प्रतिधत्तुमिवायती भुषासं यद्वा इव प्रवया मुज्जिहाना प्रभानवः सिस्त्रते नाक
 मठ १० गंतानो यज्ञयात्रियाः सुशमिभ्राता हवमरक्षयवया मरुत ज्येष्ठा सोम
 पवेता सो व्यामनियुयंतस्य प्रचेतसः स्यात्तुर्धर्तवो निदः १० स्वां ह्यग्ने प्रथमो म
 नाता स्याधियो अतवो दस्महाता तं सो वृषं न कुणा दुहरीतु सहो विश्वस्मे सहस सहध्वे ११ यो
 नस्वा अग्णा यश्च निध्याजिघांसति देवास्तं सर्वधूवंतु ब्रह्मवर्षं ममातरं १२ अग्निं तरो दीधिति
 तिररण्या हस्तं च्युती ज्ञानयंत प्रशस्तं १३ हरे दृशं गृहं पतिमथ्यु १३ प्रतिवक्ष्य विवक्ष्वेद्रश्च सोमजा
 गतं रक्षाभ्यो वधमस्य तमशानि यातु मे द्युः १४ मा चिद्व्याधि शंसत सर्वा यो मा रिषण्यत इदं
 निस्त्रोता वृषणस चास्तुत मुदुरुक्या च शांसत १५ आग्ने माहि मरुत्सखा रुद्रसिः सोमपीतये सो

नं प्यलं० भयो उपसु^१ तिमादयस्वस्वणेरे १६ स्वादिष्ठया मदिष्ठया धवस्वसोमधारया इन्द्राय पातरे सुतः १७
 यत्तेराजन्तं हविः स्तेनसोमाभिरक्षतः अराती वामान् स्तारी नोचनः किंच नाम मदिन्द्रायेंदोपरि स
 ६४ व १८ अग्नेर्वहं नुषसाम् ध्वो अस्मान्निर्जेगन्वान्तमसो ज्योतिषा गात्र आग्नेर्मानुना रुशतास्व
 ग आज्ञातो विश्वा सप्तान्य प्राः १९ समानीव आकूतिः समाना हृदयानिवः समानास्तु वामेन
 नोयथावः सुसहासति २० एताः उक्ता जेनोपाक मेण्याक्ताः शाकलानां समानं वदस्व वाताः १

487

६४